

Ocean a klimat:

wczoraj, dziś i jutro

Wykład 1:

Maszyna klimatyczna Ziemia (*zmienność w skali geologicznej*)

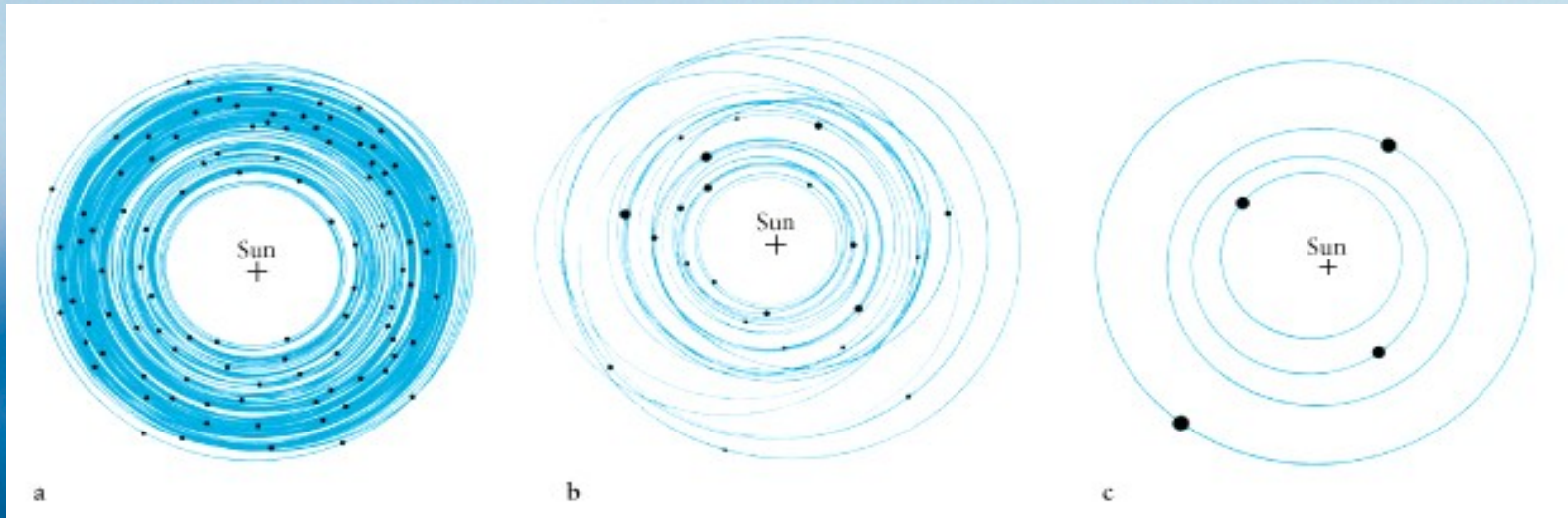
Jacek Piskozub

Studium Doktoranckie IOPAN, semestr zimowy 2010/11 r.

Jacek Piskozub “Klimat a ocean: wczoraj, dziś i jutro”, kurs wykładów dla doktorantów 11.10.2010-???.???.2011

- ✓ **Maszyna klimatyczna Ziemia (zmienność w skali geologicznej)**
- ✓ Epoka lodowa w której żyjemy (zmienność w skali astronomicznej)
- ✓ Gwałtowne zmiany klimatu (*deglacjacja, zmienność “suborbitalna”*)
- ✓ Holocen: klimat, ocean a cywilizacja, (*stała słoneczna i wulkanizm*)
- ✓ Północny Atlantyk – kuźnia klimatu (*cyrkulacja termohalinowa, NAO*)
- ✓ Tropiki a zmienność klimatu (*ENSO, huragany, monsuny*)
- ✓ Aerosol: wielka niewiadoma klimatyczna
- ✓ Gazy o znaczeniu klimatycznym (*cykl węgla, CO₂, metan, DMS*)
- ✓ Globalne ocieplenie a ocean (*zmienność antropogeniczna*)
- ✓ Zmiany klimatyczne w rejonach polarnych

Przed nastaniem życia

Artystyczna wizja powstania Układu Słonecznego

Najwcześniejszy okres istnienia Ziemi:

- Ziemia formuje się 4,568 mld lat temu (*Bouvier & Wadhwa 2010*)
- Wielkie Bombardowanie i powstanie Księżyca
- Pierwotna atmosfera (H_2 , CH_4 , NH_3 czy N_2 i CO_2 ?)
- Jak szybko powstały oceany?

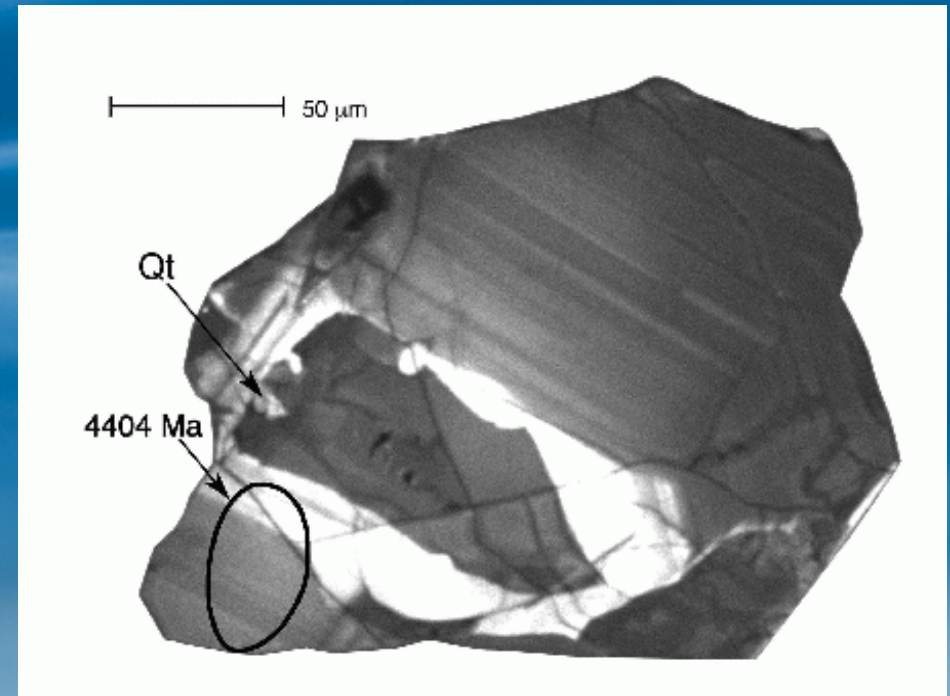
Powstanie oceanów

Ziarno cyrkonu znalezione w Zachodniej Australii posiada kryształ datowany na 4,4 mld lat (4404 ± 8 mln).

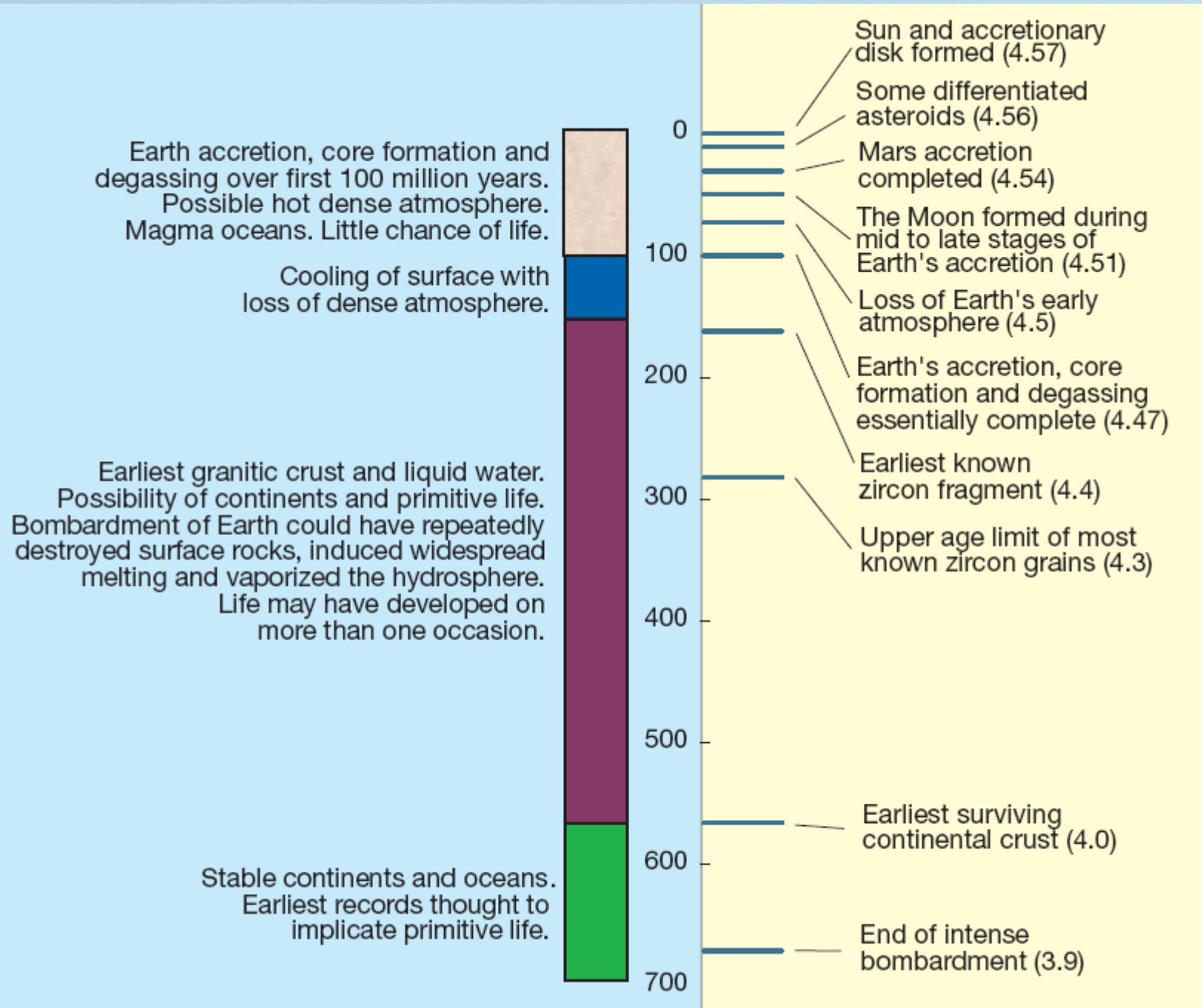
- Skład izotopowy ziaren implikuje krystalizację w temperaturach sugerujących istnienie ciekłej wody.
- Właściwości fizyko-chemiczne ziaren sugerują ich powstanie z granitu (skorupa kontynentalna).

Wniosek:

Oceany i kontynenty powstały zaledwie ok. 100-150 mln lat po powstaniu Ziemi i Księżyca.

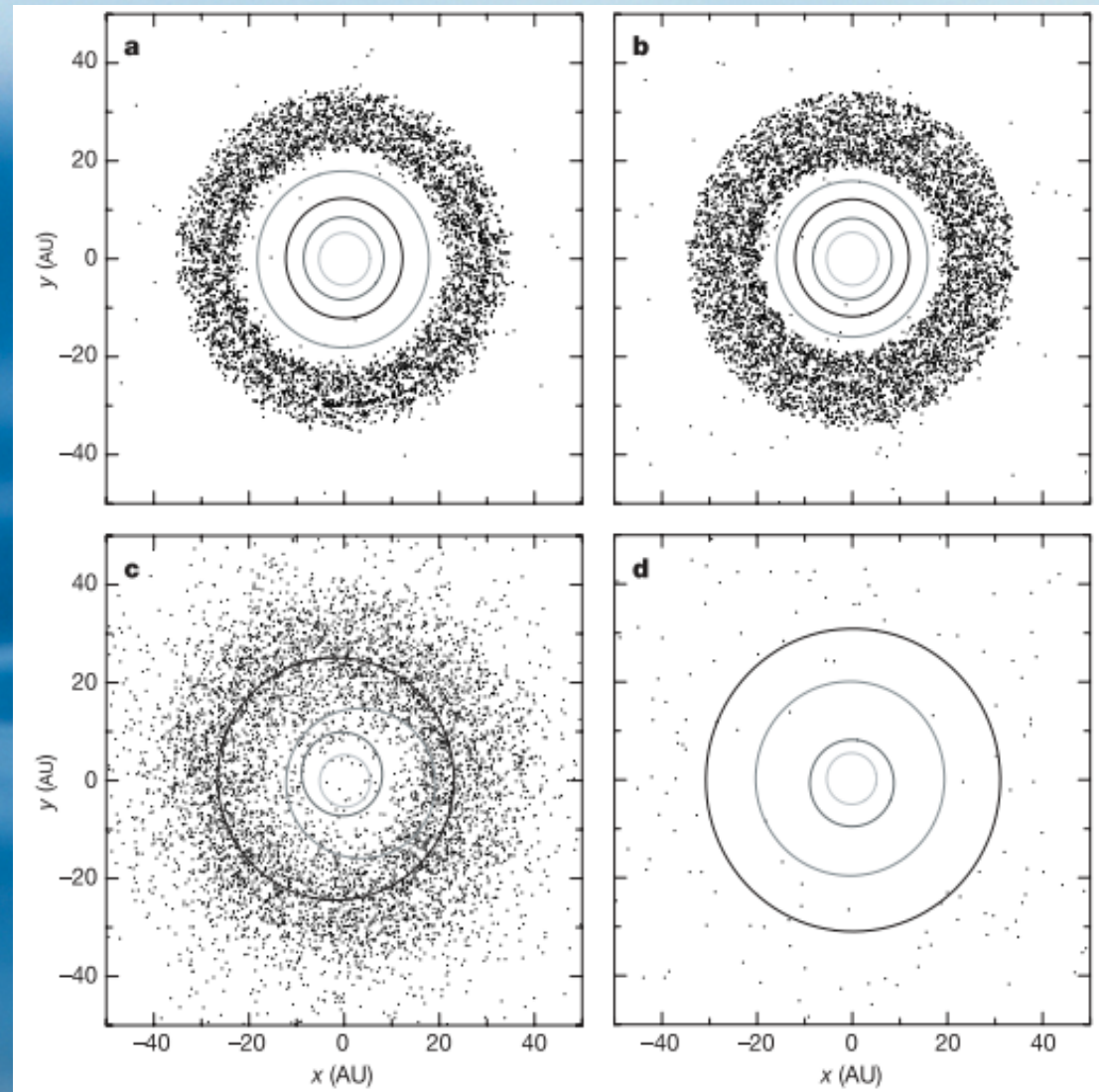

Pierwsze 700 mln lat

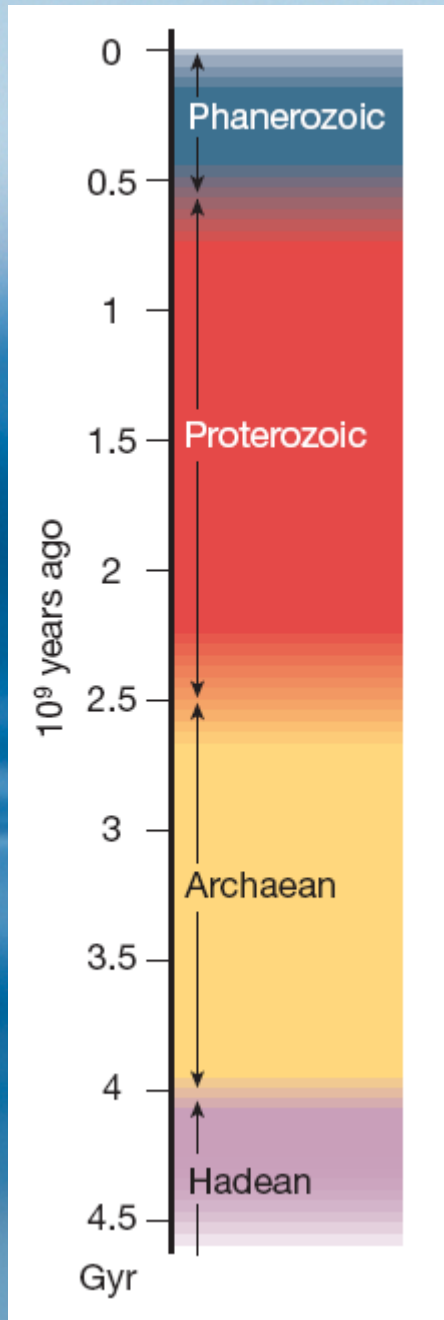

Wielkie Bombardowanie – dlaczego dopiero po kilkuset milionach lat?

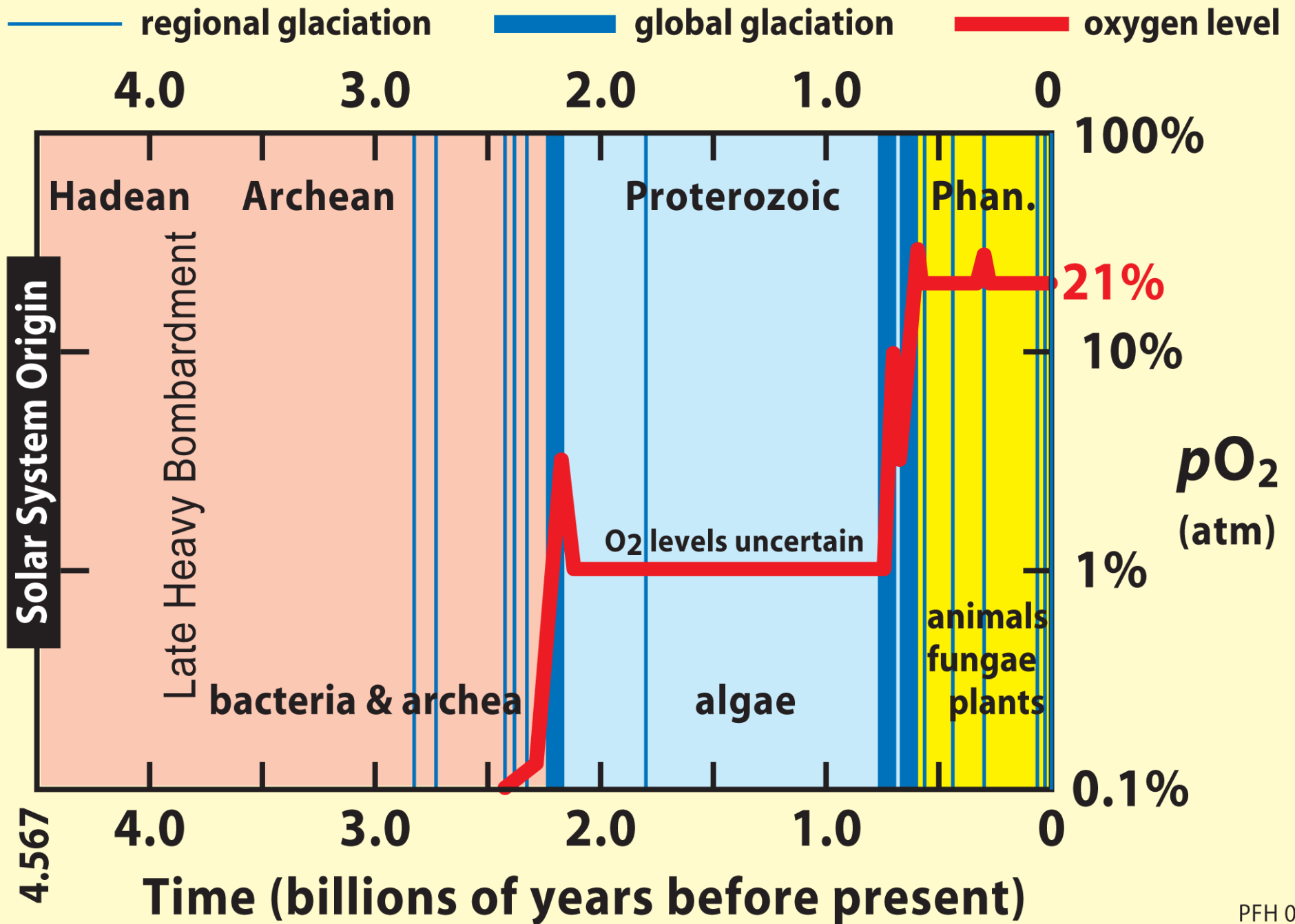
Według najnowszych modeli ewolucji Układu Słonecznego Wielkie Bombardowanie spowodowane zostało migracją Jowisza i Saturna pod wpływem oddziaływania z chmurą asteroid. Po osiągnięciu rezonansu okresów 1:2 Jowisza i Saturna migracja przyspiesza dezorganizując chmurę asteroid. Rysunek przedstawia orbity 4 planet gigantów i xxx na początku ewolucji, po ok. 800 mln lat od niej tuż przed Wielkim Bombardowaniem, oraz po kolejnych 5 i 200 mln lat.

Dzieje Ziemi i życia (w największym skrócie)

- **Fanerozoik**: atmosfera bogata w tlen, życie wielokomórkowe.
- **Proteozoik**: cykl superkontynentów, tlen w atmosferze, jądrowce (eukarionty)
- **Archaik**: wzmożony wulkanizm, początki kontynentów, początki życia (także fotosyntezy)
- **Hadeik**: Wielkie Bombardowanie, wielokrotna sterylizacja planety, brak warunków do życia (?)

Gazy cieplarniane: CO₂ czy metan ?

Młoda ziemia grzana była przez metan i CO₂,
ale w jakich proporcjach?

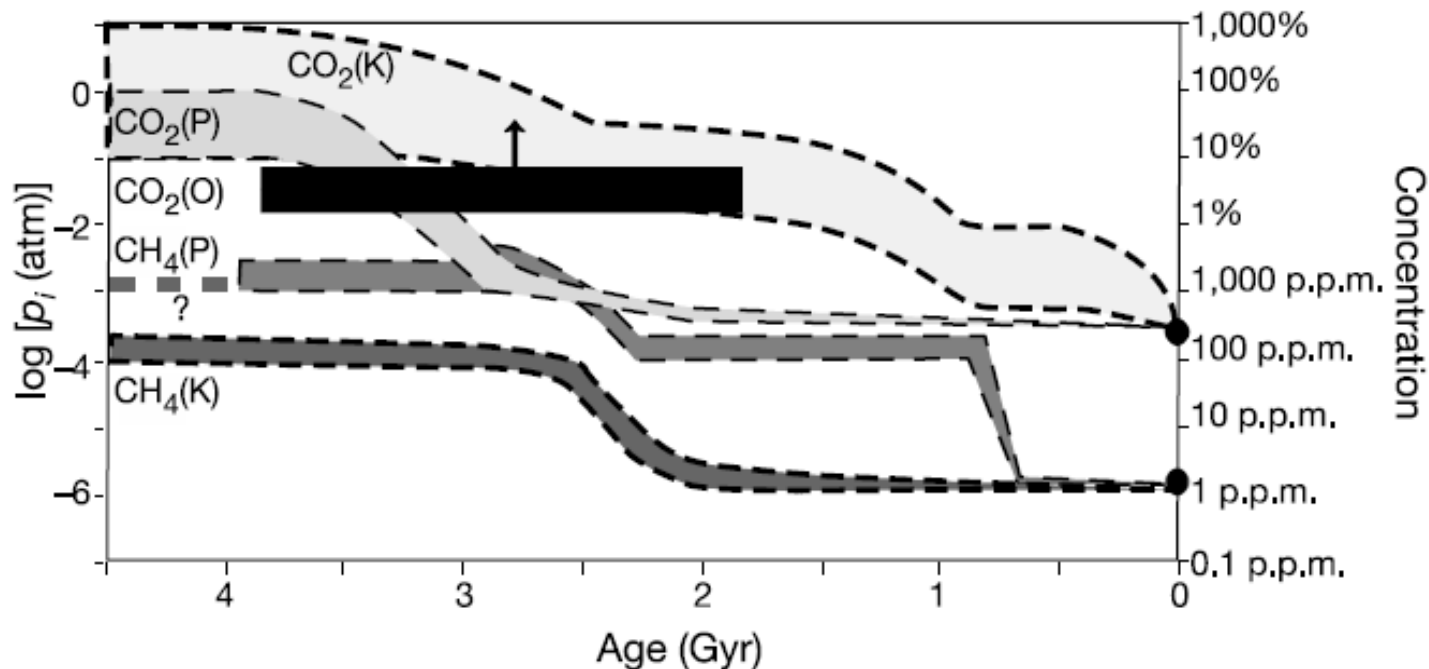
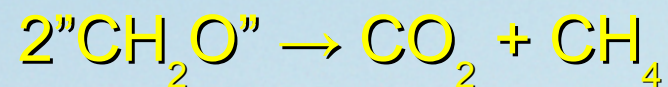

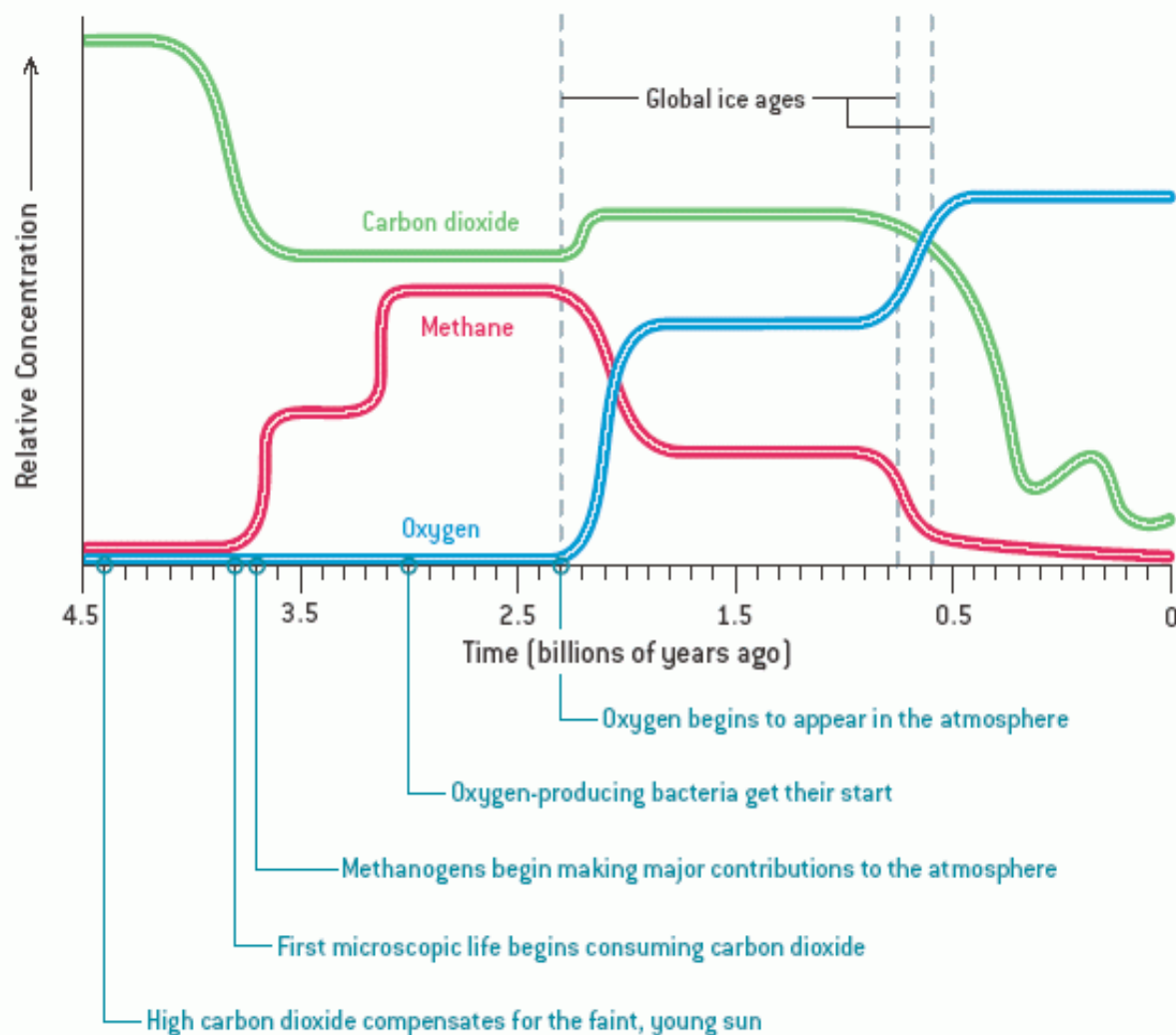
Figure 1 Proposed models for the evolution of atmospheric CO₂ and CH₄. Curve CO₂(K) is reproduced from Kasting⁶; curve CH₄(K) was constructed from descriptions in Kasting⁶; curves CO₂(P) and CH₄(P) were constructed from the values estimated by Pavlov *et al.*^{4,5,27} at 3.9 Gyr, 2.8 Gyr and 2.3–0.75 Gyr ago; and line CO₂(O) is from this study. p_i refers to the partial pressure of a gaseous species i .

Jeden z poglądów: jednak metan

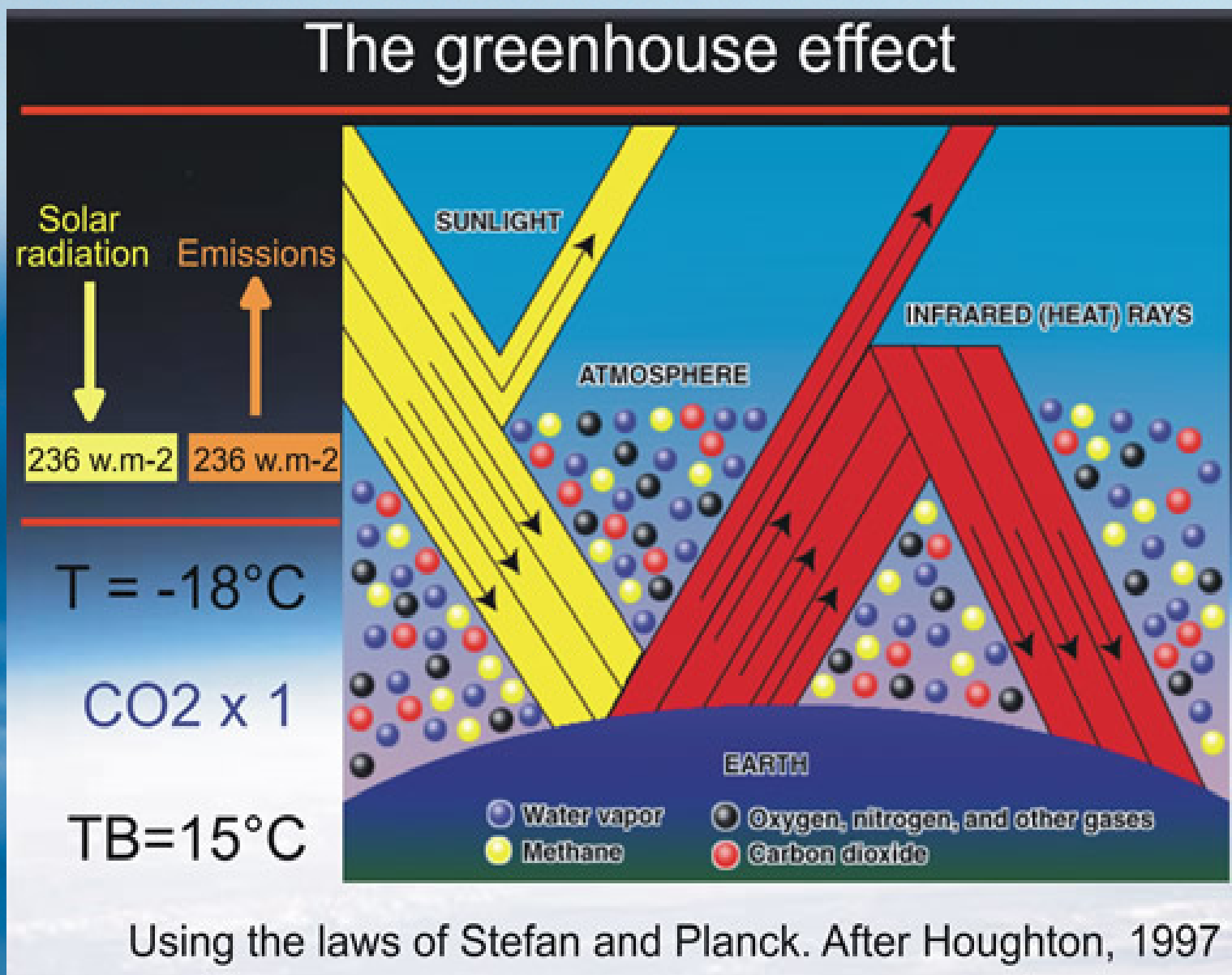
W czasach niskiego stężenia tlenu istotnym procesem mogło być oddychanie beztlenowe.

Produkowany w nim metan mógł pełnić rolę gazu cieplarnianego w czasie gdy Słońce dawało o 20% mniej energii niż współcześnie.

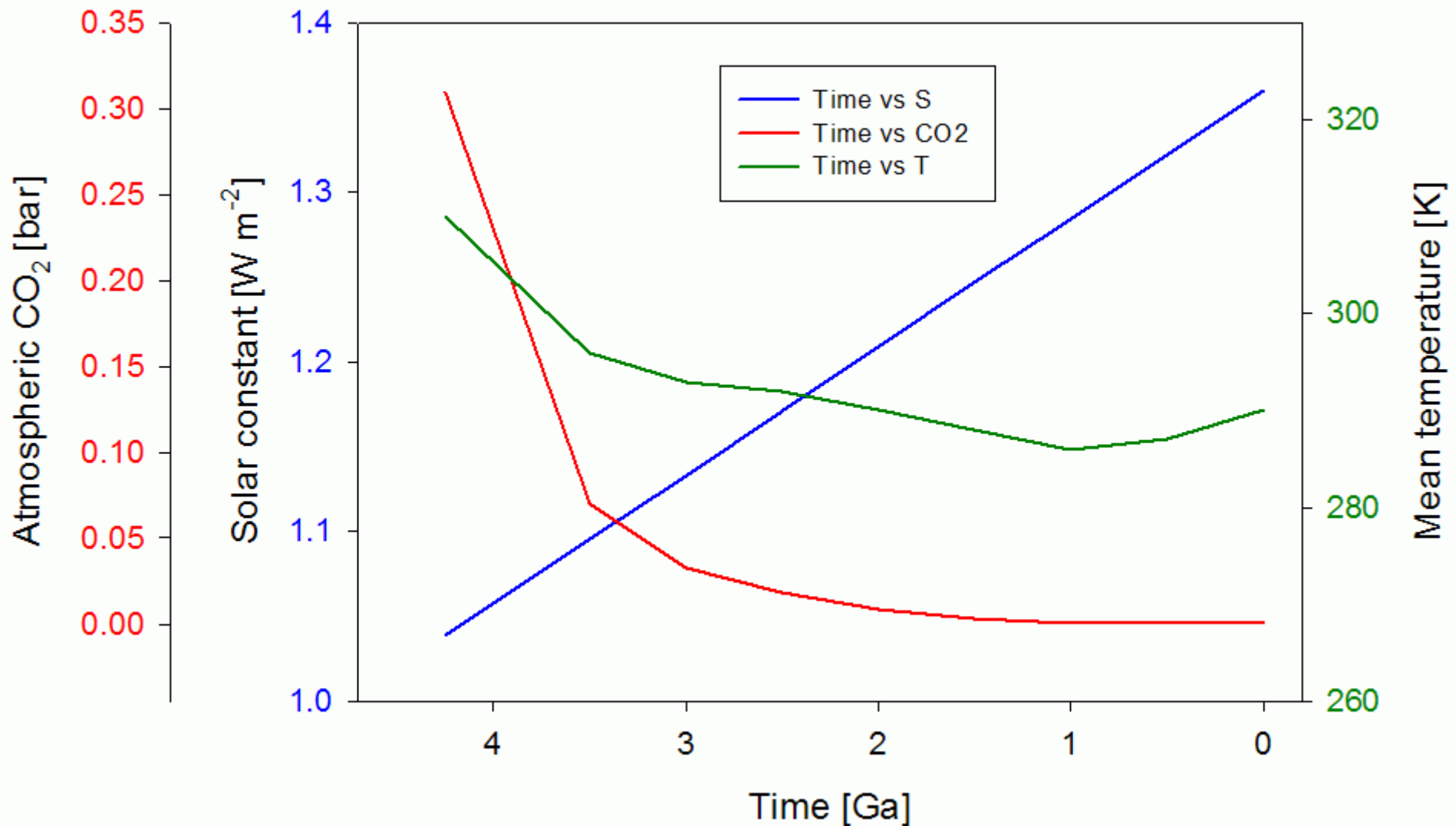
Względna koncentracja gazów atmosferycznych: (Kasting 2004)

Efekt cieplarniany

Proste użycie podstawowych praw fizyki i geometrii pozwala wyliczyć, że Ziemia byłaby o 33 stopnie zimniejsza gdyby nie „gazy cieplarniane” H_2O , CO_2 , CH_4 .

Skąd taka stabilność klimatu?

“Stała” słoneczna, CO_2 i temperatura w historii Ziemi

za Owen Cess Ramanathan 1979

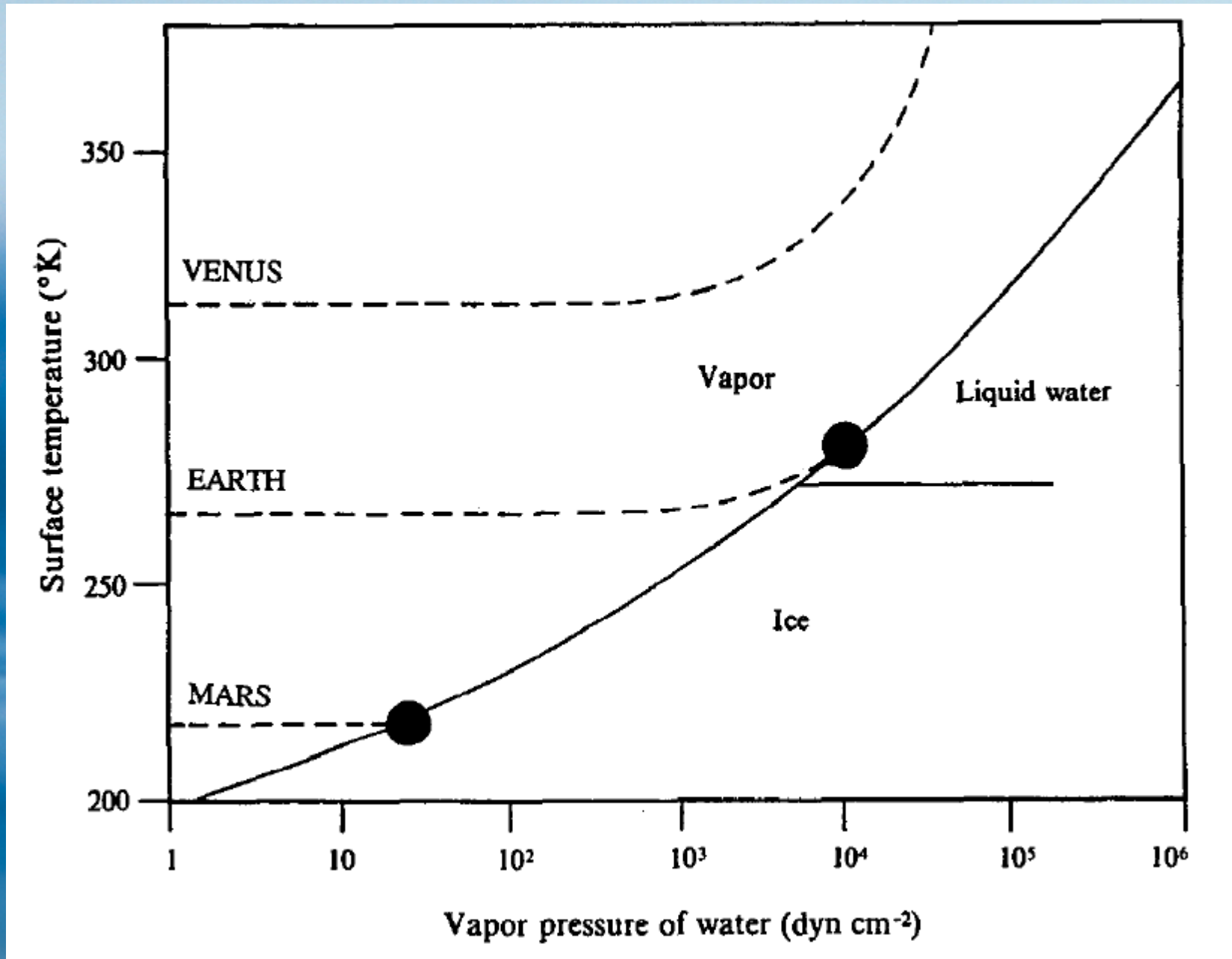
Ziemia jako samoregulująca się maszyna klimatyczna (homeostat) ?

Hipoteza Gaji (Lovelock 1973)

- Biosfera jako „organizm” adaptujący Ziemię do swoich potrzeb
- „Daisyworld”
- Gaja „mocna” i „słaba”
- Sprzężenia zwrotne ujemne
- Ile w tym prawdy?

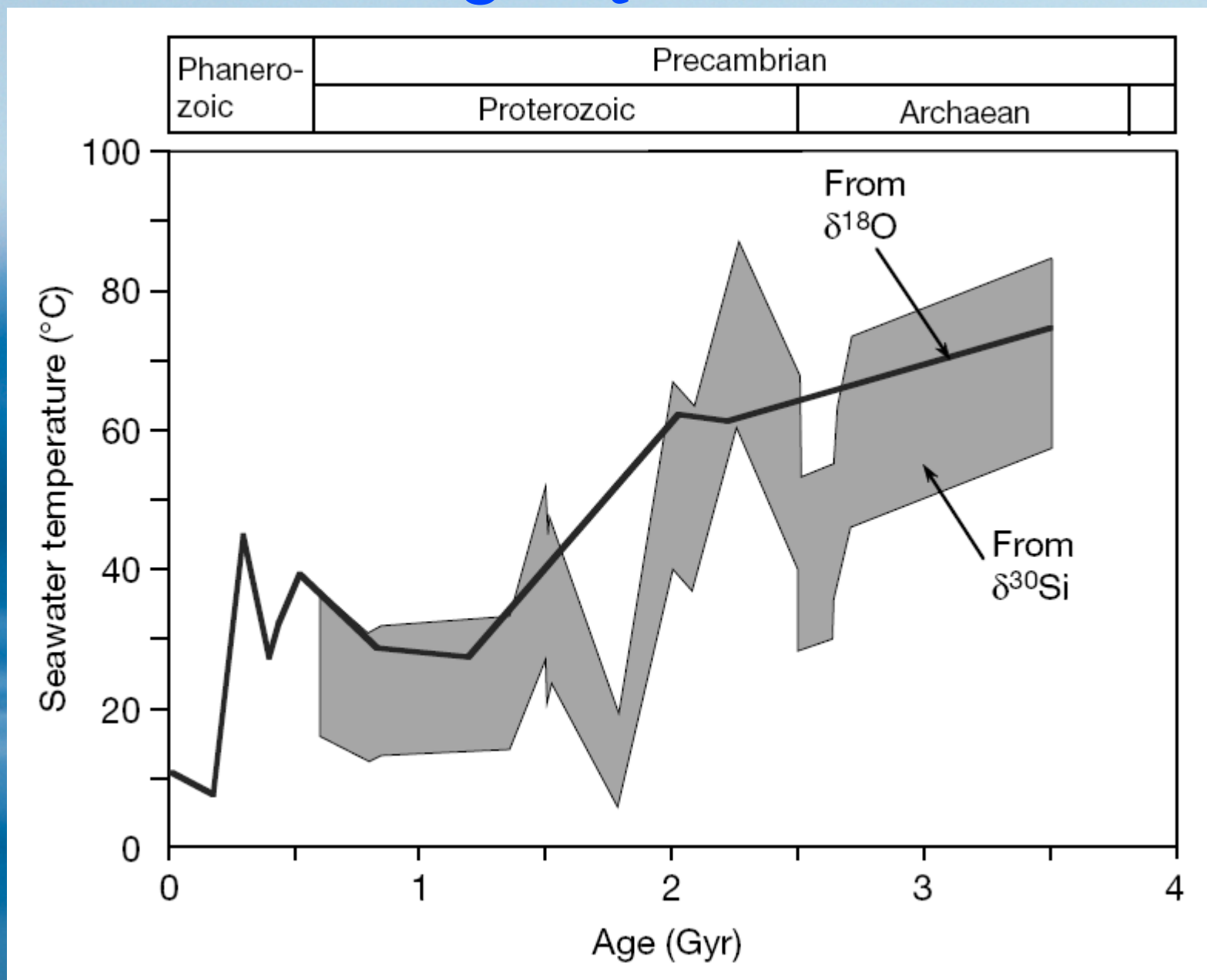

Para wodna jako gaz cieplarniany

Tylko istnienie stanu nasycenia parą wodną ratuje Ziemię przed losem Wenus (przegrzaniem). *Rampino & Caldeira 1994*

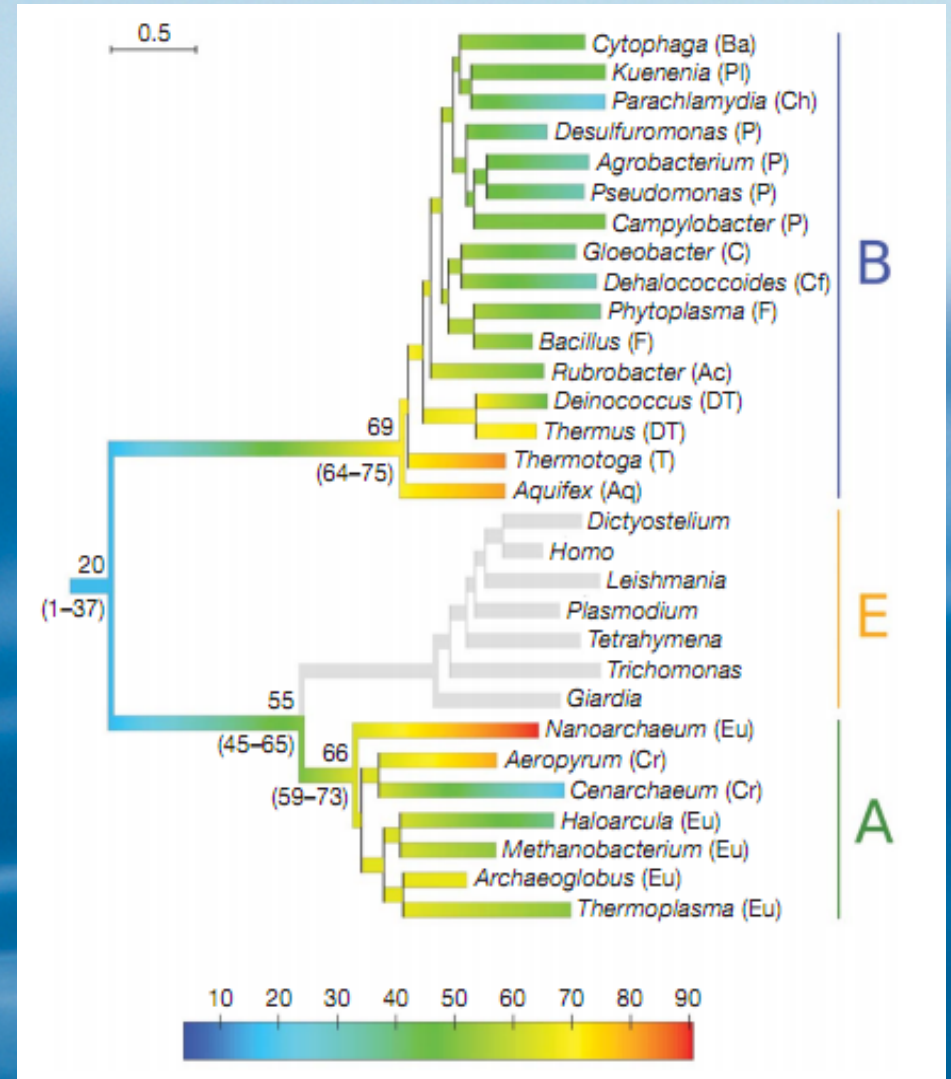
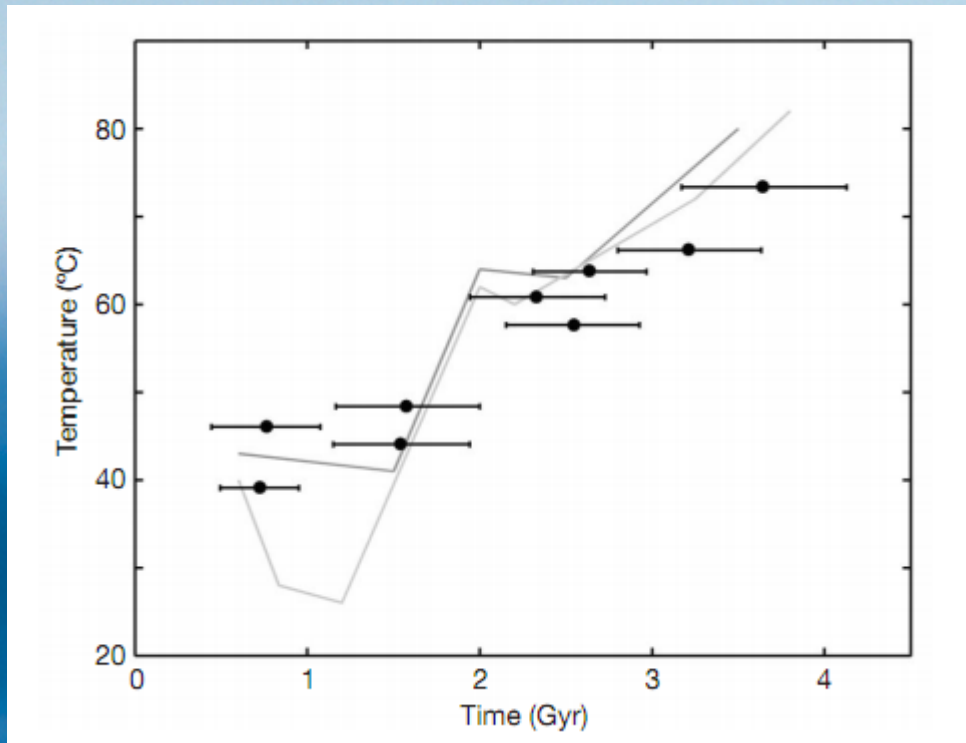
Pierwotne gorące morze 1/2

Wg. badań paleogeochemicznych życie narodziło się w temperaturze 80° C?

Robert & Chaussidon 2006 (Nature)

Pierwotne gorące morze 2/2

Co ciekawe badanie genetyczne nad drzewem genealogicznym białek Elongation Factor wskazują na powstanie życia w temperaturze ponad 60° C. Jednak badanie rybosomalnego RNA zdają się wskazywać, że Ostatni Uniwersalny Wspólny Przodek (LUCA) żył w znacznie niższych temperaturach...

Gaucher Govindarajan Ganesh 2008 (Nature); Boussau et al. 2008 (Nature)

Podsumowanie 1/3

- Życie powstało na naszej planecie bardzo wcześnie – gdy tylko było to możliwe (albo nawet wcześniej – ale za to kilkakrotnie)
- Rozwój życia do form o wysokim metabolizmie a następnie wielokomórkowych był możliwy dzięki wzrostowi koncentracji tlenu – dzięki procesom biologicznym!
- Utrzymanie życia na Ziemi od czasu jego powstania możliwe było dzięki utrzymywaniu jej średniej temperatury w wąskim zakresie przyjaznym dla białka.
- Było to możliwe dzięki zmniejszaniu się koncentracji gazów cieplarnianych przy jednoczesnym wzrastaniu jasności Słońca.
- Na ile jest to przypadek a na ile zespół sprzężeń zwrotnych z udziałem samego życia (hipoteza Gaji)?

Cykl superkontynentów (cykl Wilsona)

Superkontynenty i ich daty powstania (w odwrotnej kolejności chronologicznej i rosnącej fantazji geologów):

Pangea: 300 Ma

Pannotia: 600 Ma

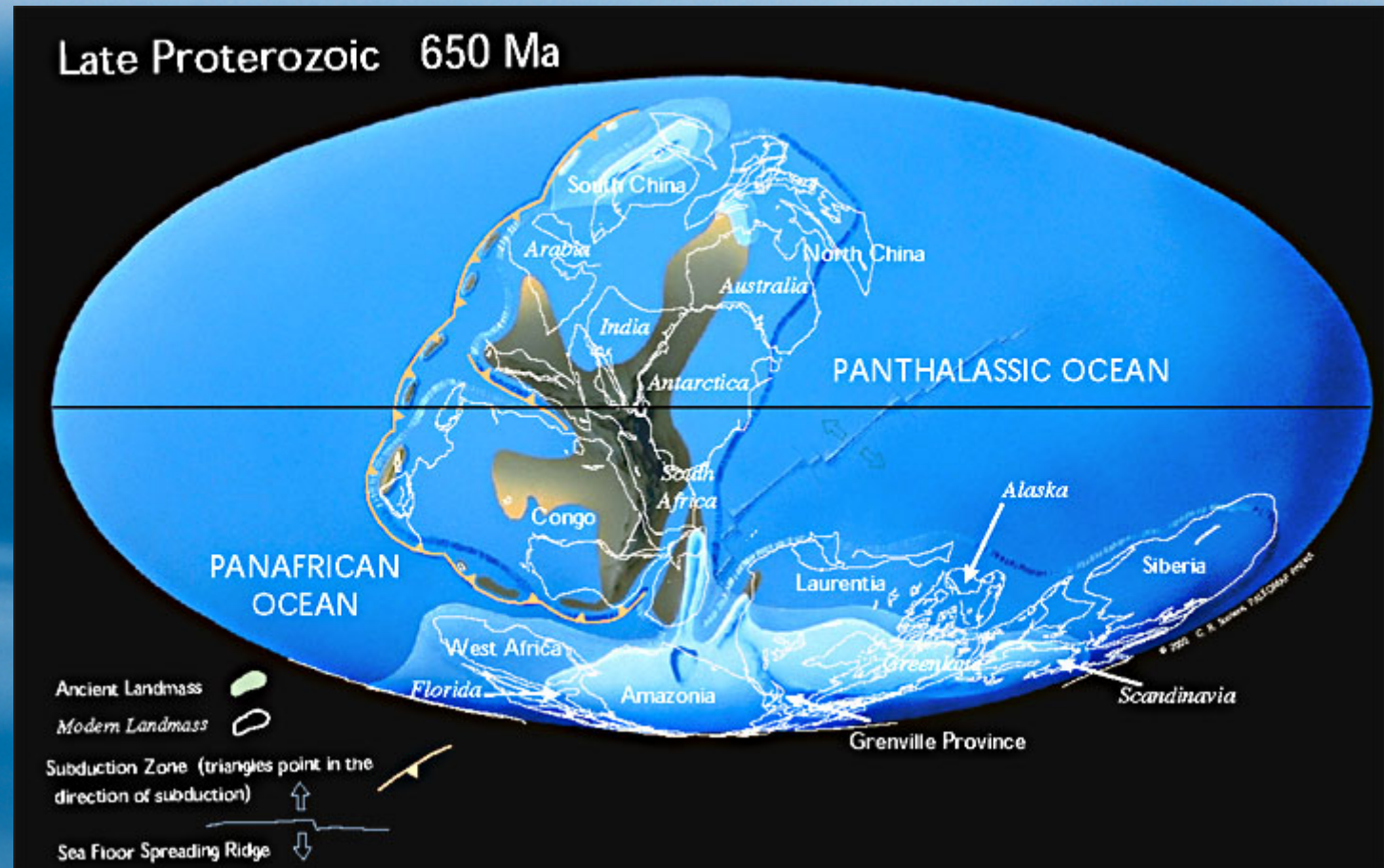
Rodinia: 1100 Ma

Kolumbia 1,8 Ga

Kenorland: 2,7 Ga

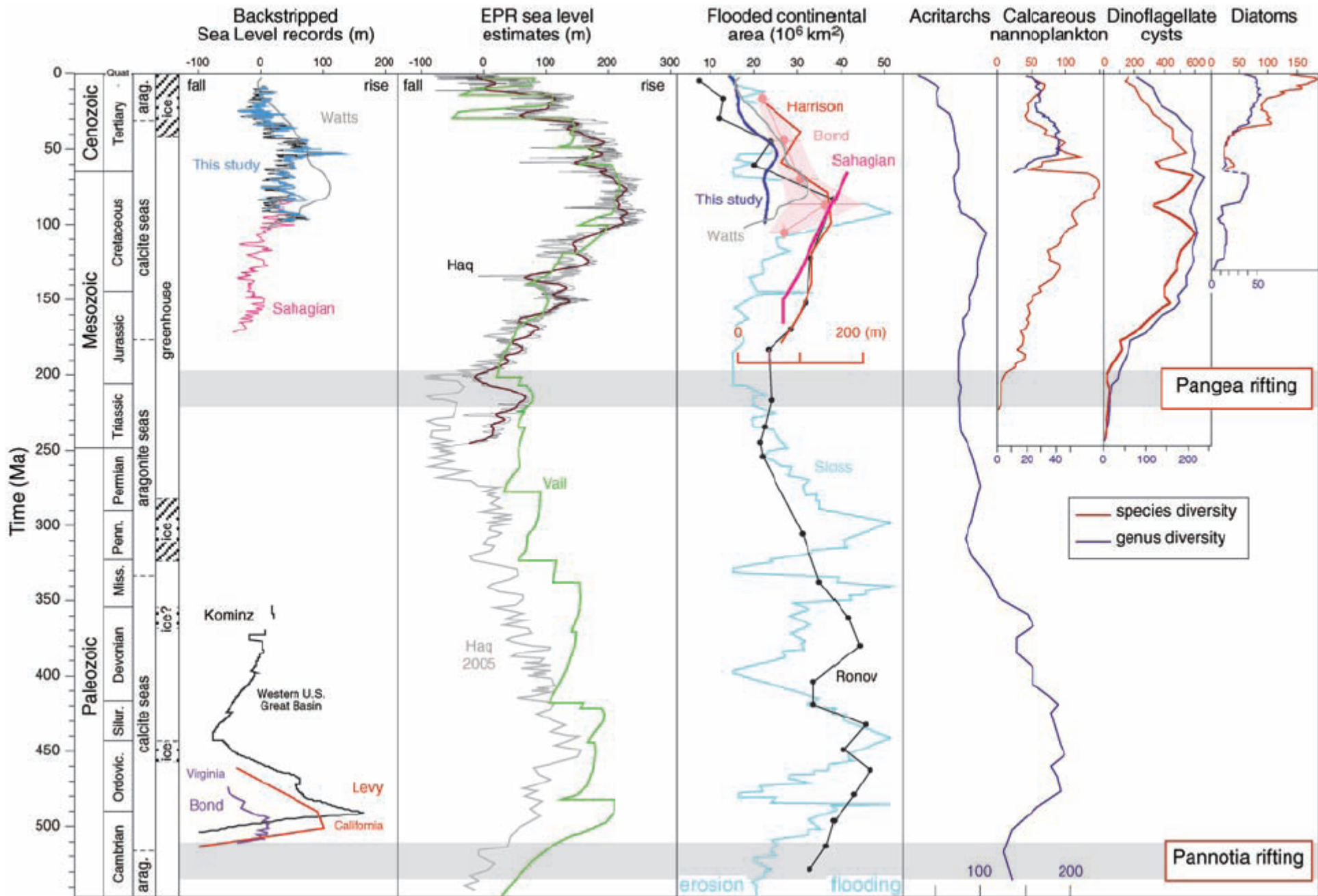
Ur: 3,0 Ma

Vaalbara: 3,6 Ma

Pannotia: między Rodinią a Pangeą

Zmiany poziomu morza w fanerozoiku:
działanie cykli geologicznych w skali setek milionów lat

Miller et al. 2005 (Science)

Kula Śnieżna Ziemia

Snowball Earth: Kryzys życia 800-600 mln lat temu

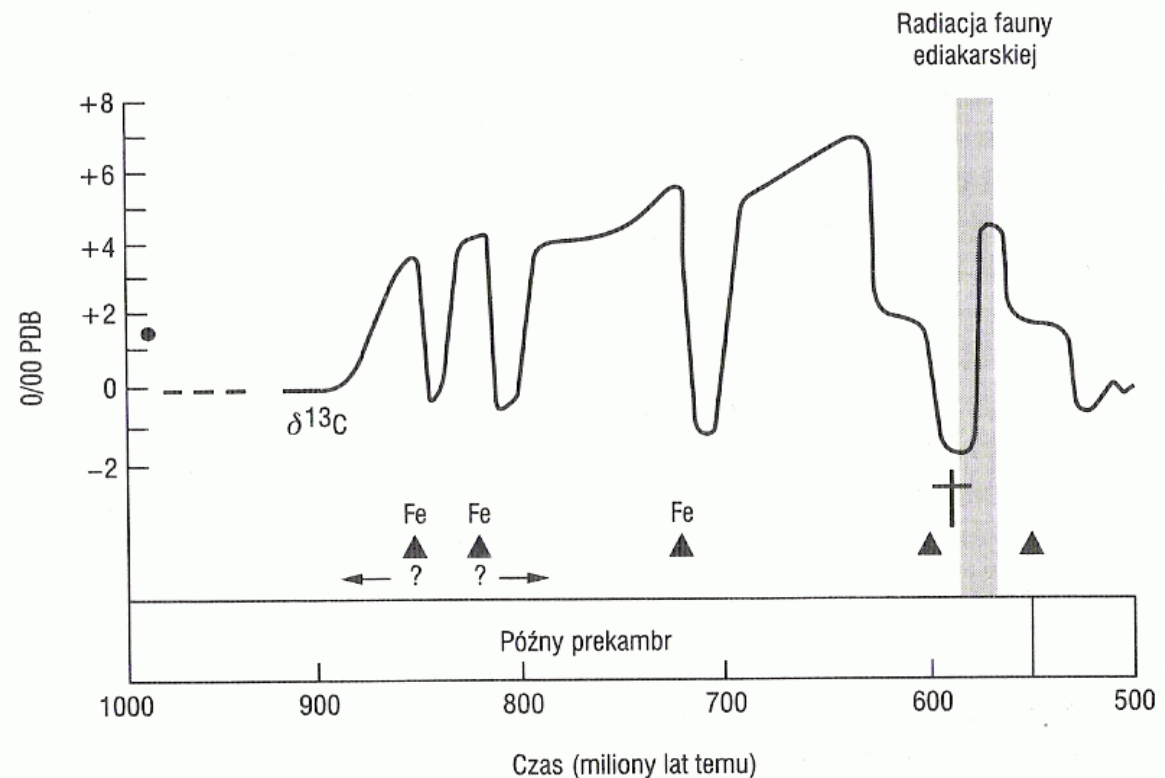
Rozkład kontynentów 600 mln lat temu
(*Hoffman & Schrag 2000*)

Fazy:

- zamrożone oceany
- kula śnieżna
- kwaśna zupa
- wzrost koncentracji tlenu atmosferycznego (Canfield 1996)
- radiacja fauny

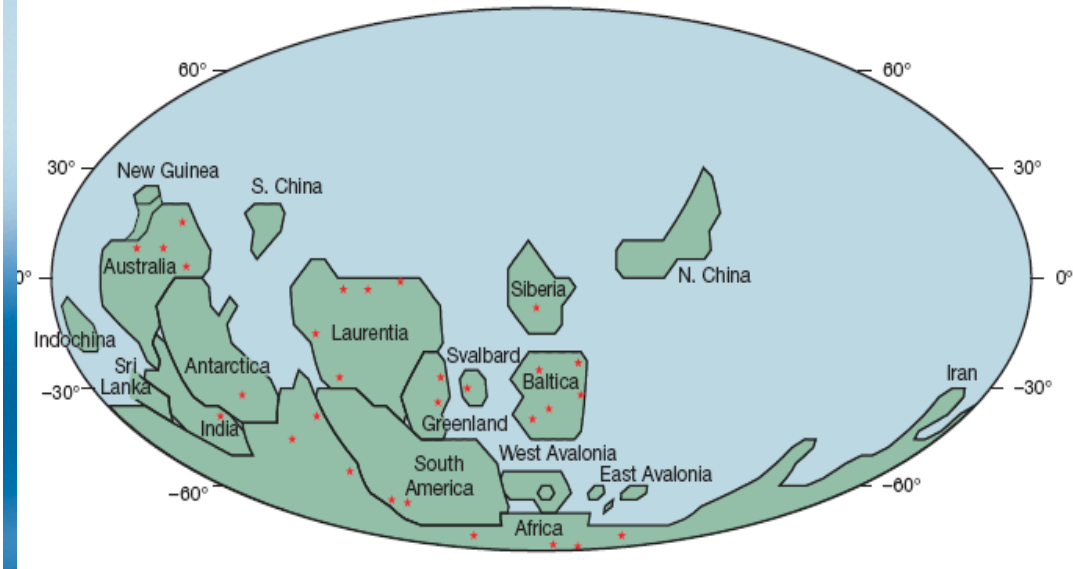
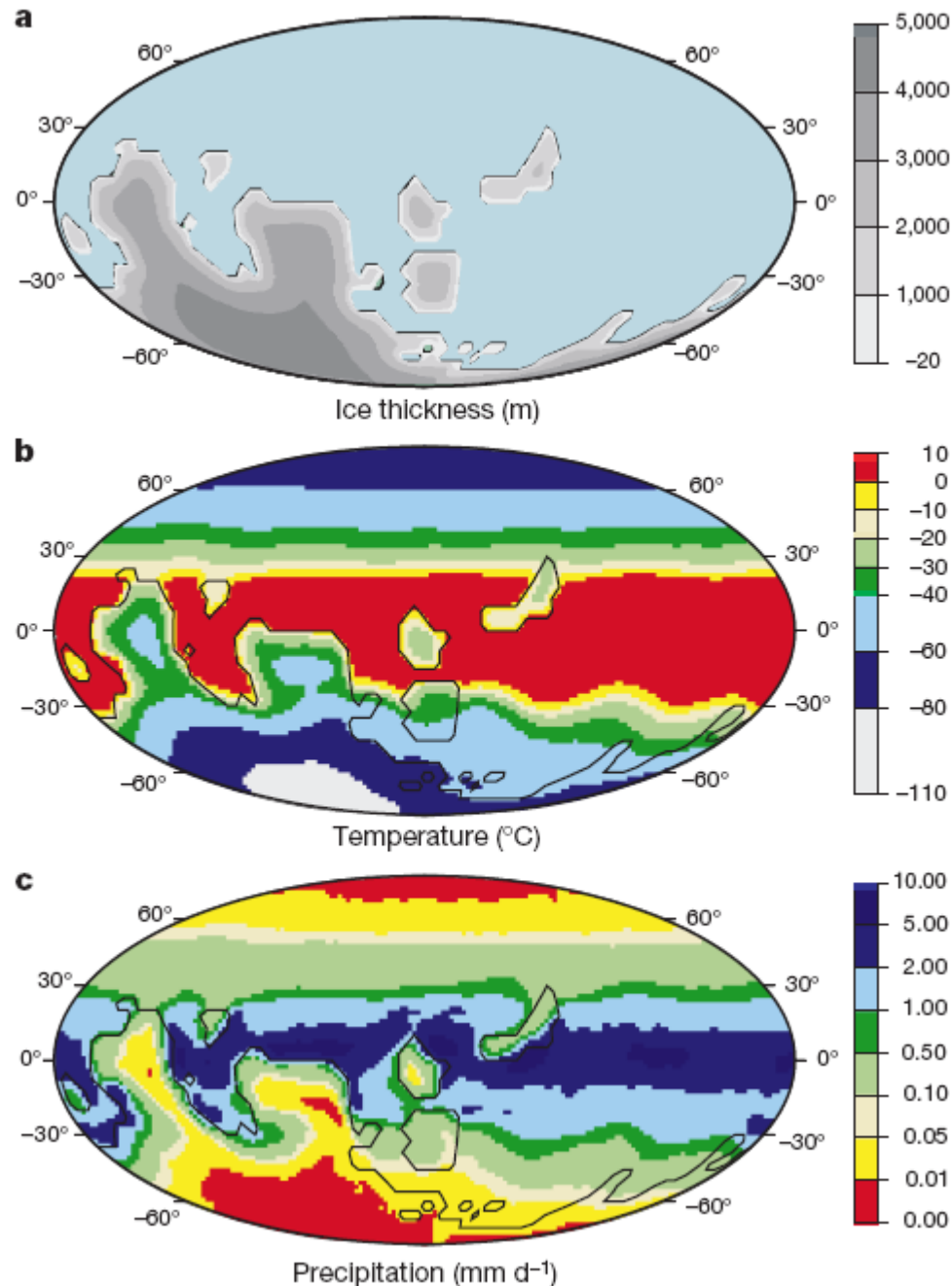
Początek: brak lądów polarnych (?)
(Hoffman et al. 1998) czy niska koncentracja gazów cieplarnianych?

Koniec: olbrzymi efekt cieplarniany

Zmiany koncentracji C^{13} w skamieniałościach późnego prekambry (*N. Lane "Tlen" 2005 za Knollem i Hollandem*)

Kula śnieżna („snowball”) czy kula breji („slushball”)?

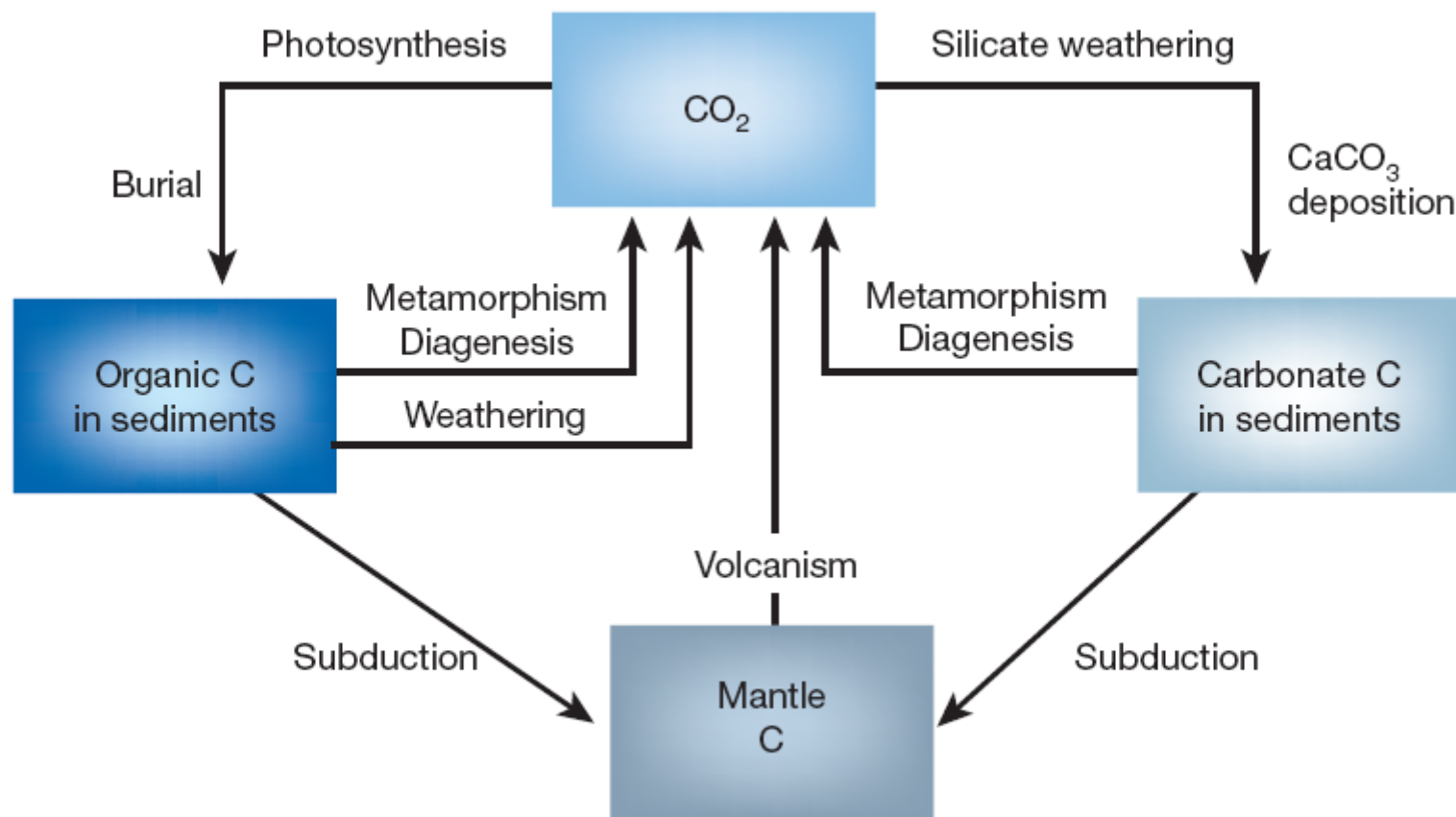

Być może Ziemia nigdy nie zamarzała całkowicie (dzięki czemu życie przetrwało).

Powyżej: ślady zlodowaceń.

Po lewej: modelowana grubość lądolodu, temperatura i opady.

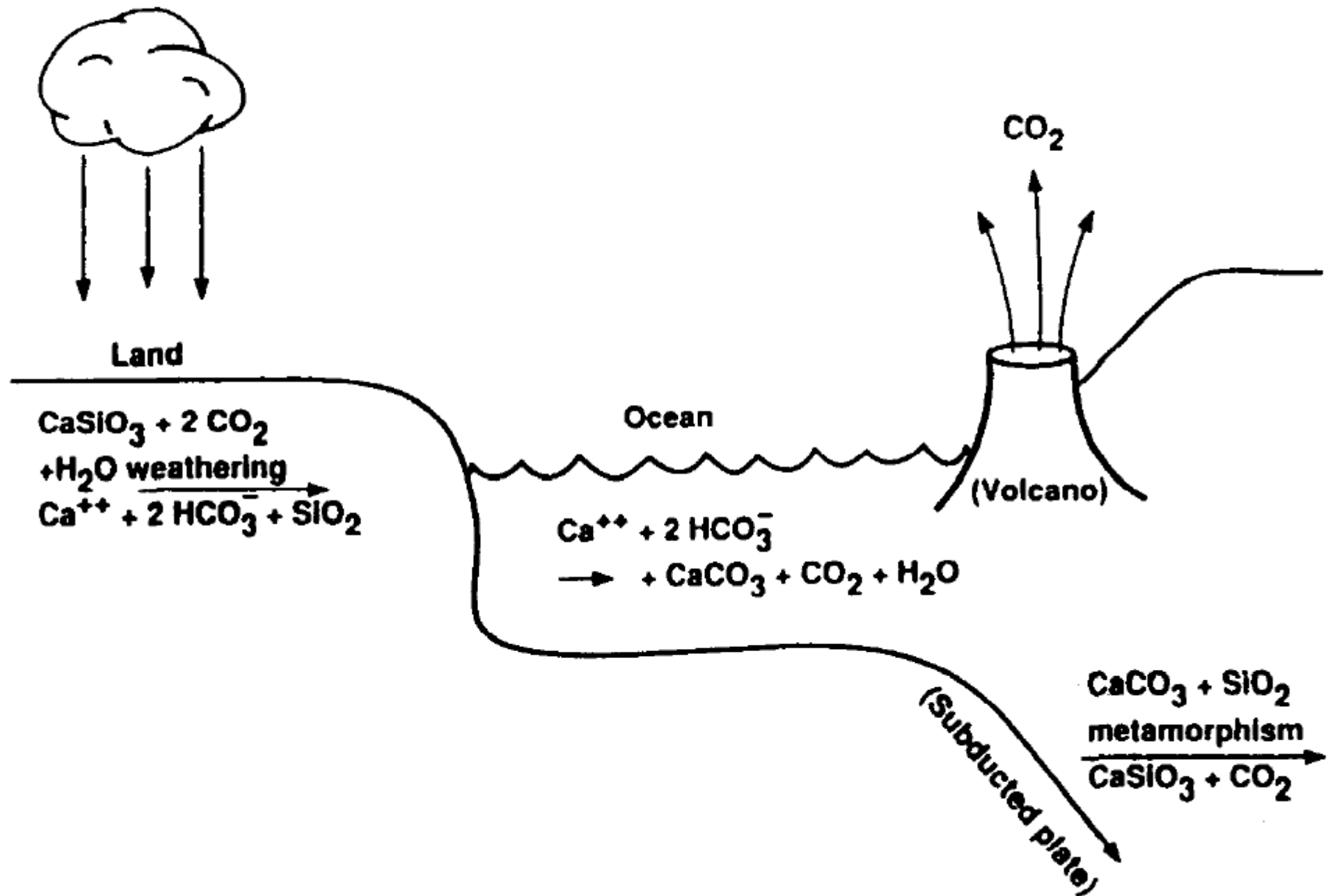
Cykl węgla w przyrodzie w skali geologicznej

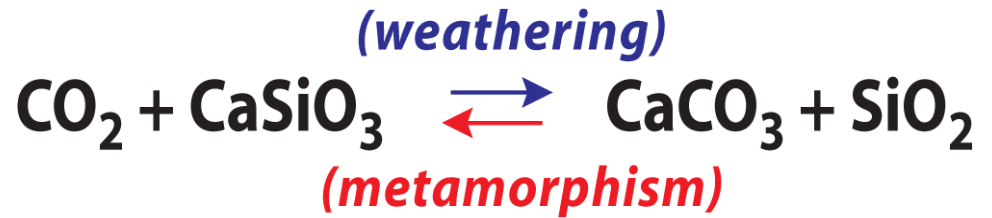
W geologicznej skali czasu na ilość CO_2 w atmosferze ma wpływ wiele procesów. Nie wszystkie jednak są równe...

Berner 2003 (Nature)

W geologicznej skali dominują dwa procesy: wulkanizm i wietrzenie

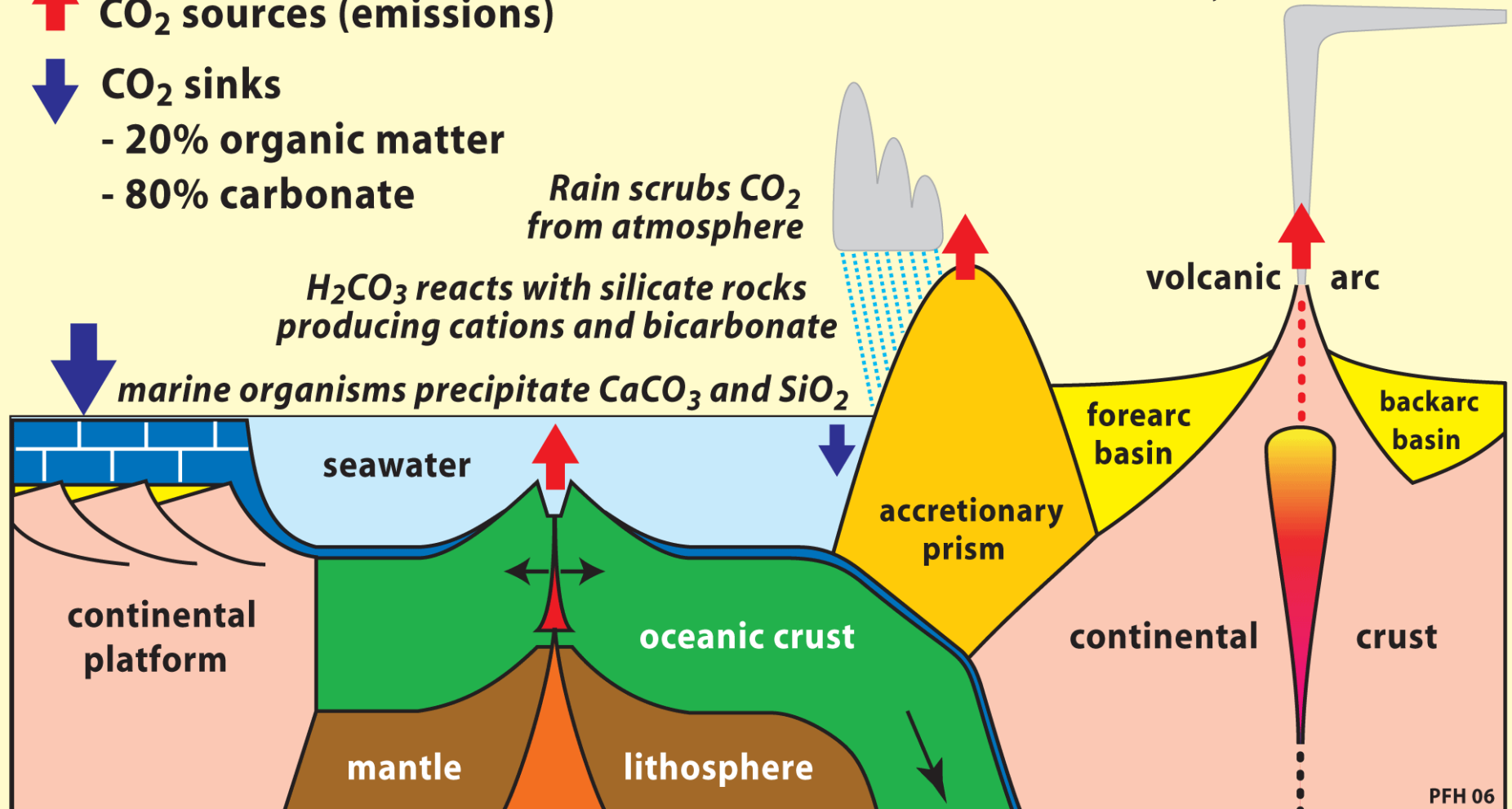
CO₂ emission and consumption are kept in rough balance by a negative feedback resulting from the temperature-dependence of silicate weathering. The feedback operates on a million-year time scale.

Walker et al. (1981) Jour. Geophys. Res., 86, 9776.

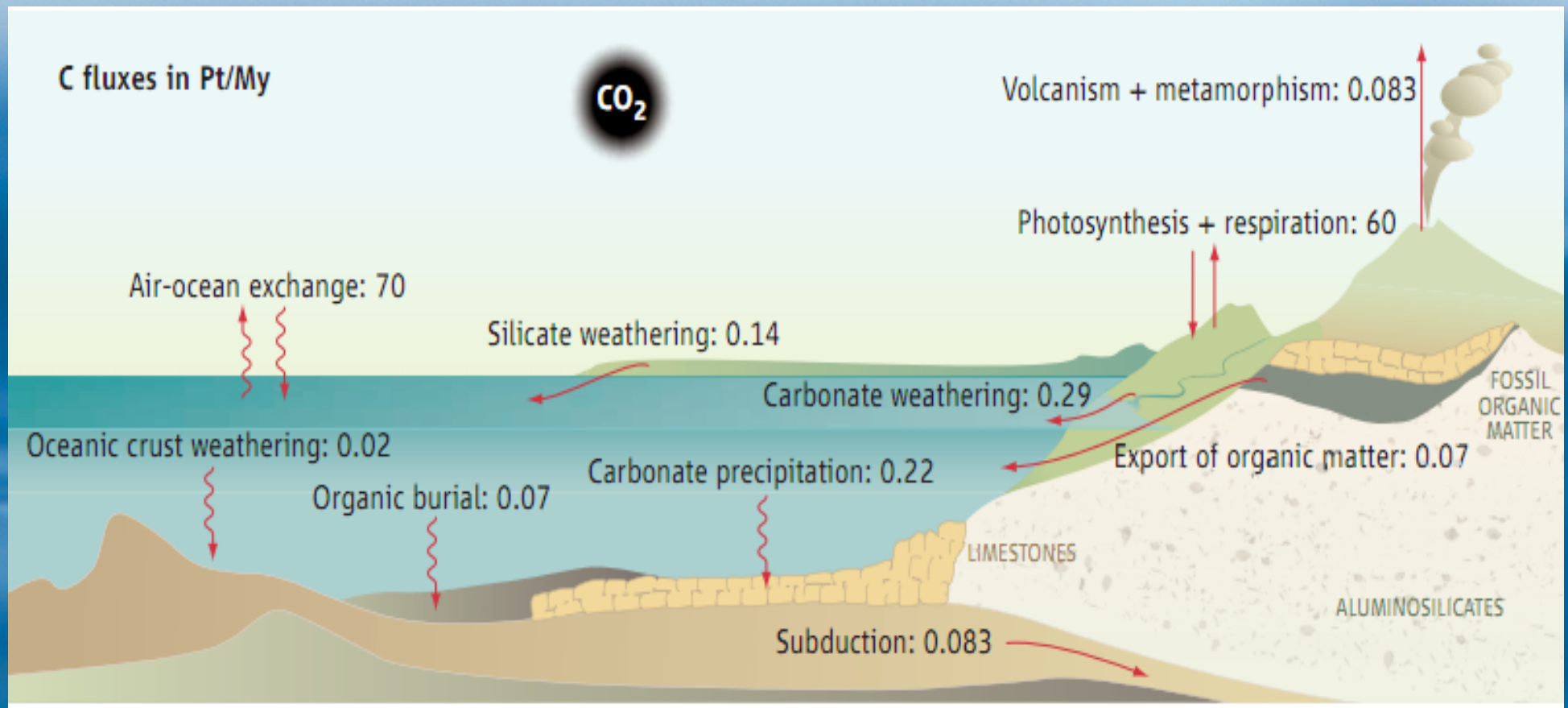
↑ CO₂ sources (emissions)

↓ CO₂ sinks
 - 20% organic matter
 - 80% carbonate

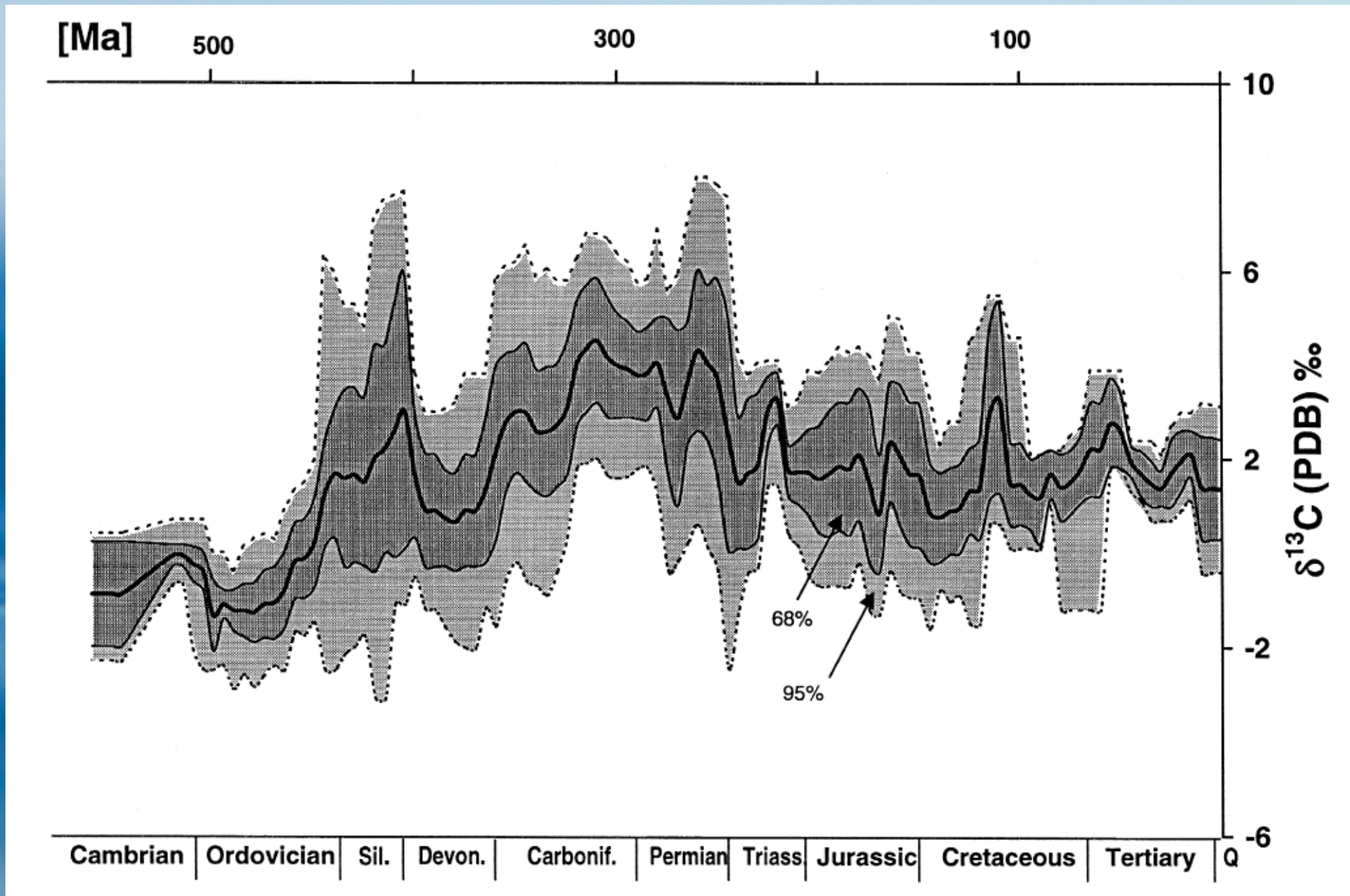

PFH 06

Cykl węgla w geologicznej skali czasu

Strumień węgla zakopywanego w osadach (*carbon burial*)

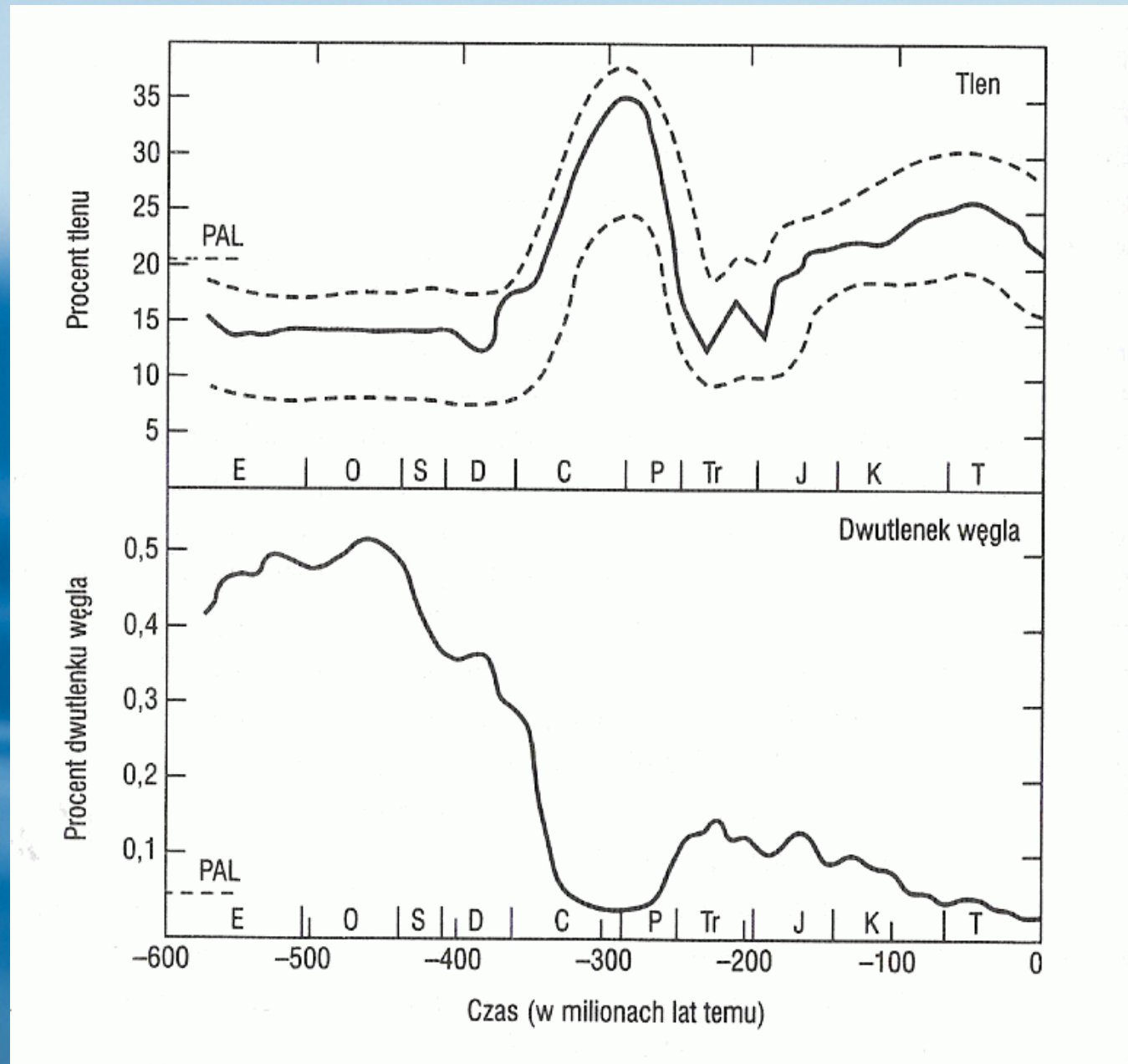
O_2 i CO_2 w fanerozoiku: szersze spojrzenie

Metoda:

Model z zastosowaniem względnej koncentracji C^{13} w osadach, oraz danych o cyklu węgla (wulkanizm, subdukcja, metabolizm, erozja itd.)

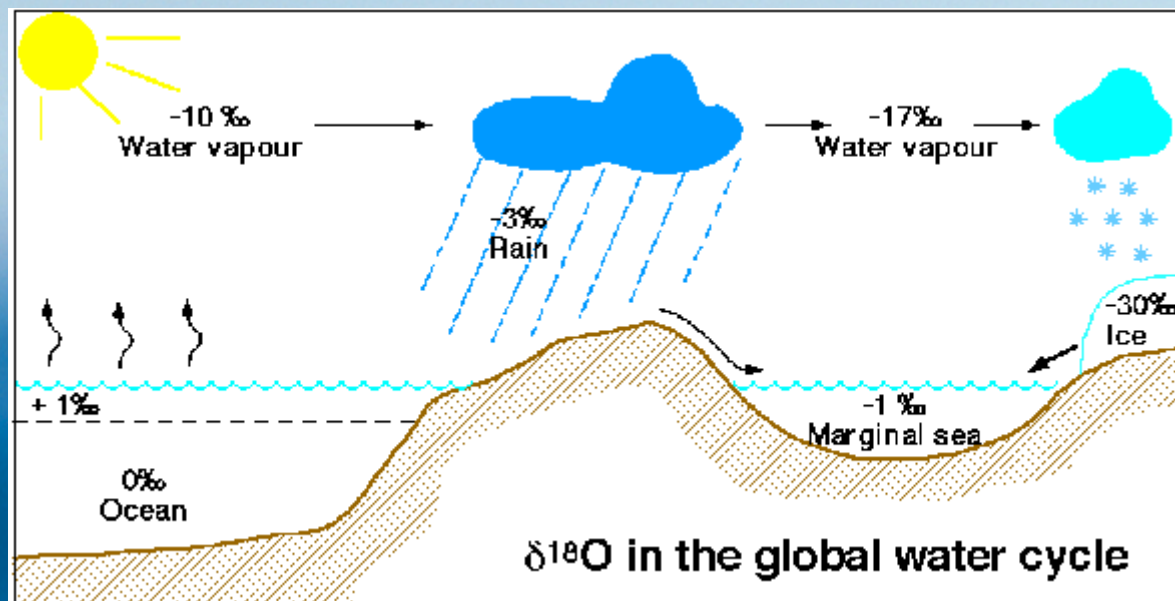
Wnioski:

Koncentracja CO_2 spada stopniowo w skali geologicznej – jednak z dużymi oscylacjami!

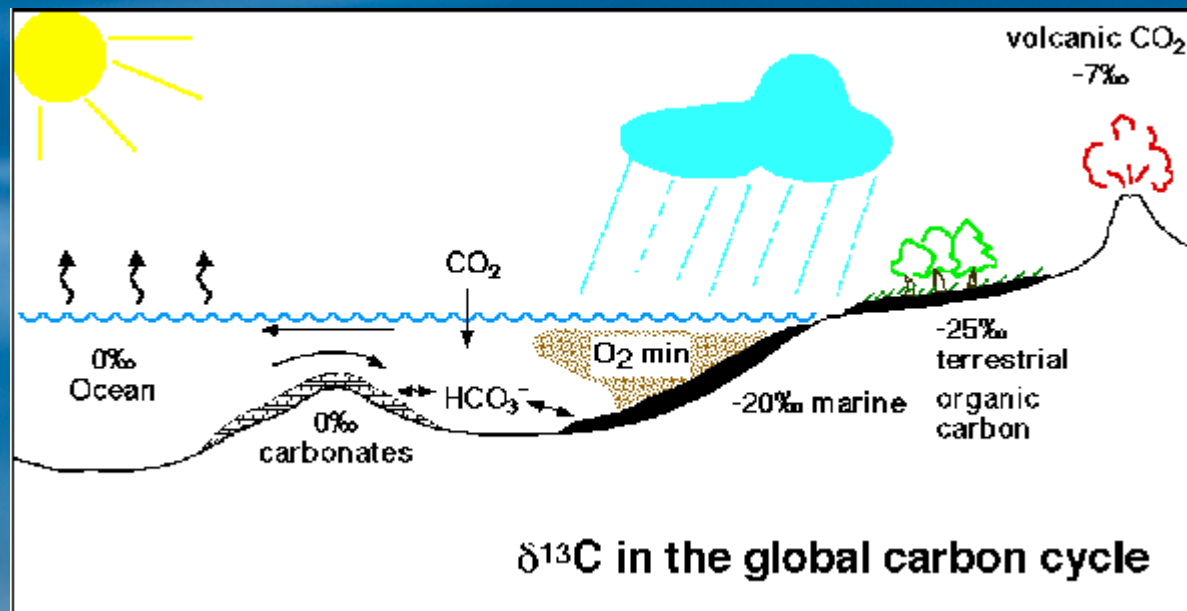
Zmiany koncentracji O_2 i CO_2 w fanerozoiku (N. Lane "Tlen" 2005 za Berner & Canfield 1989 oraz Berner 1994)

Cykl ciężkich izotopów tlenu i węgla podstawowych narzędzi paleoklimatologii

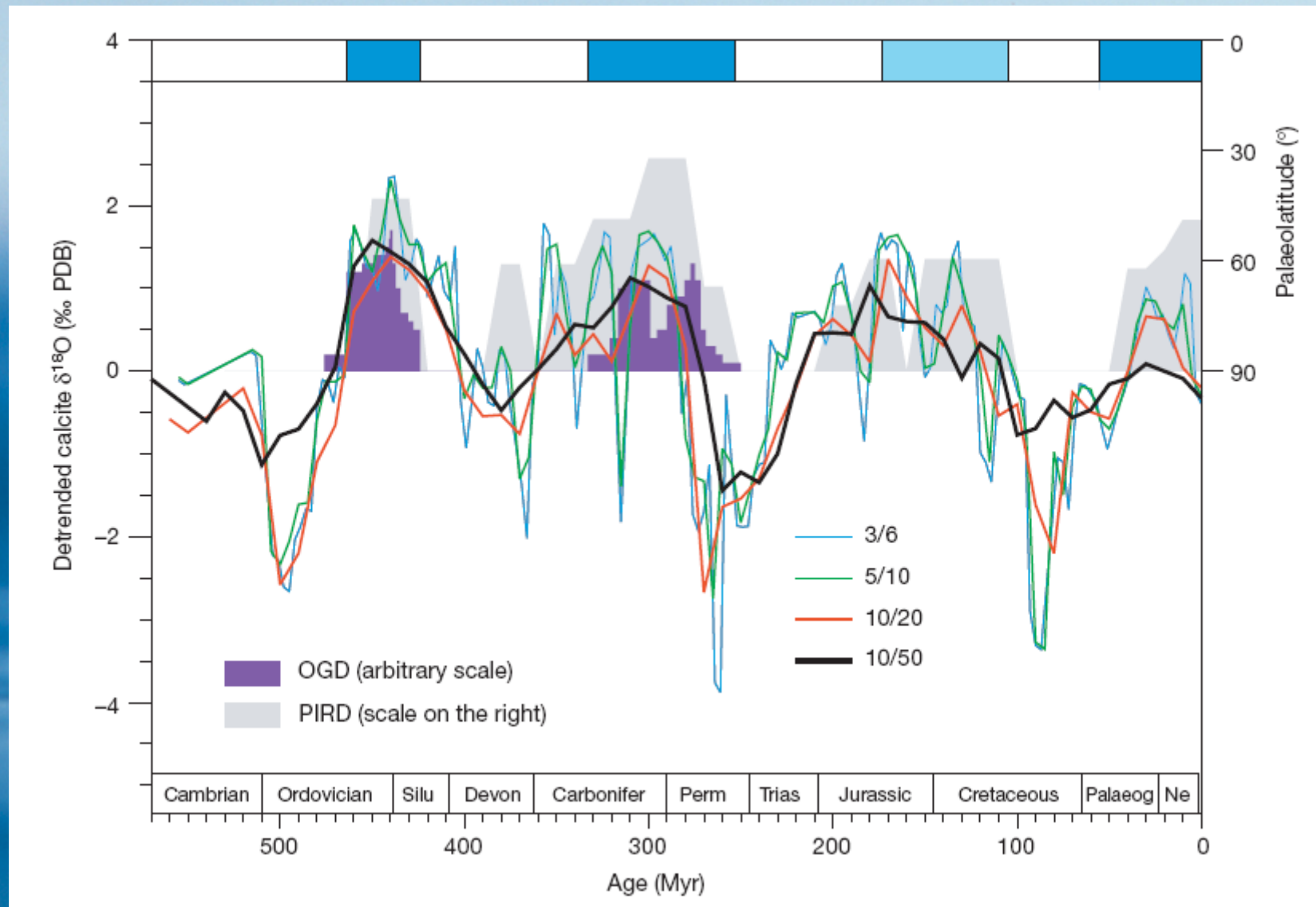

^{16}O - 0,99757(16)
 ^{18}O - 0,00205(14)

^{12}C - 0,9893(8)
 ^{13}C - 0,0107(8)

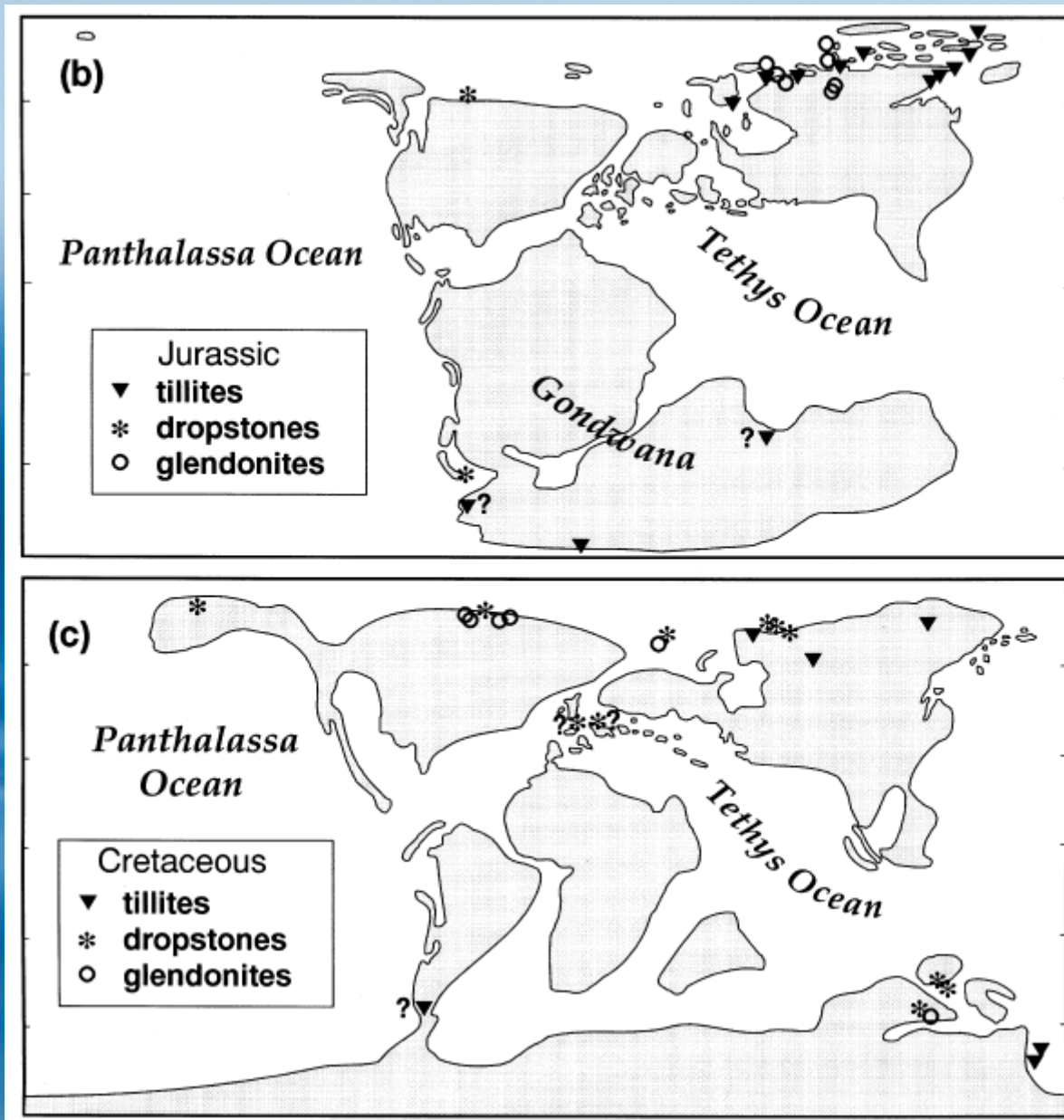

Izotopy tlenu a zlodowacenia w fanerozoiku

Dane wskazują na zmiany klimatu w cyklu ok. 140 Ma.
Co je powoduje?

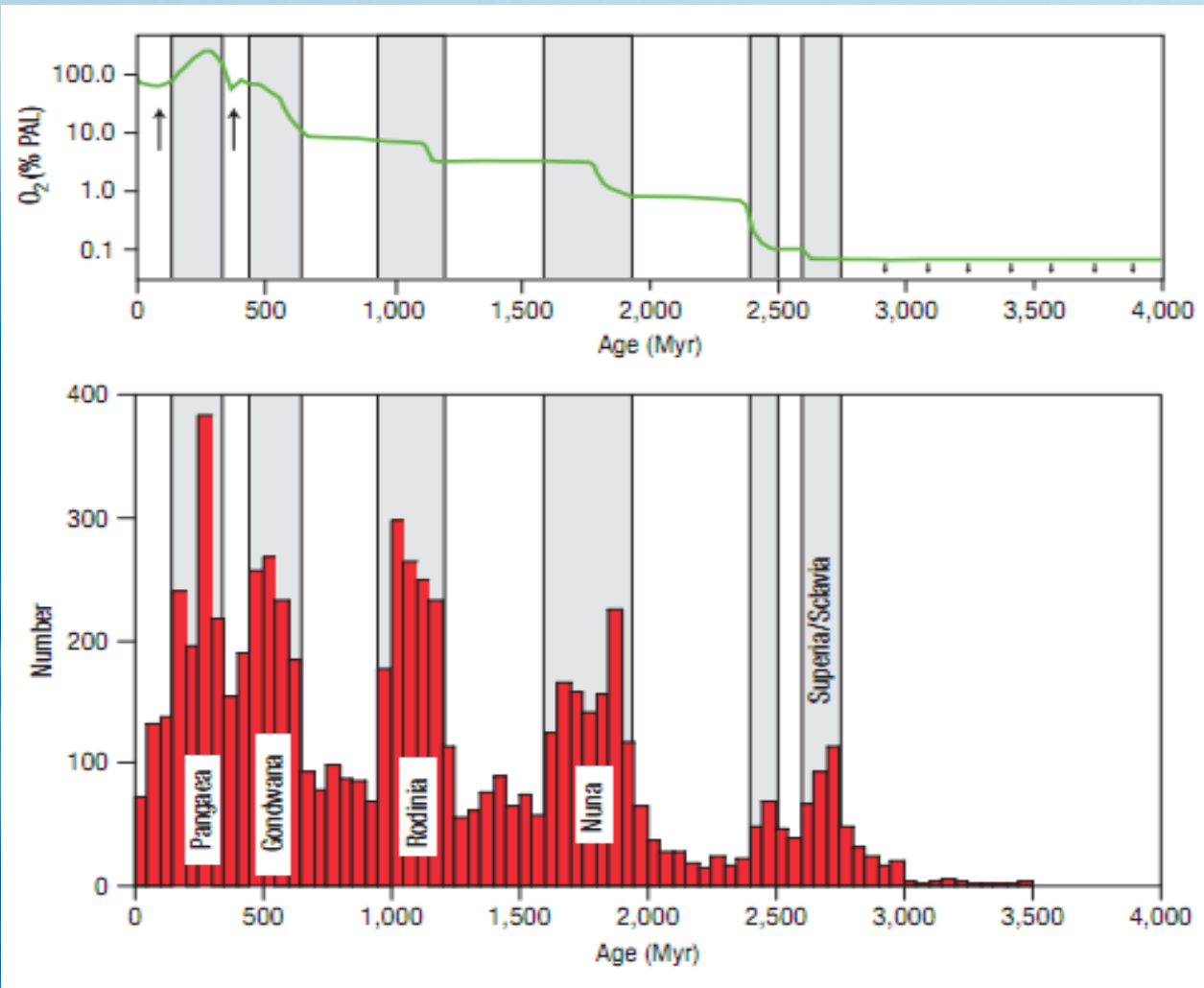
Czy w mezozoiku były zlodowacenia?

Ślady działania lodu z okresu jury i kredy.

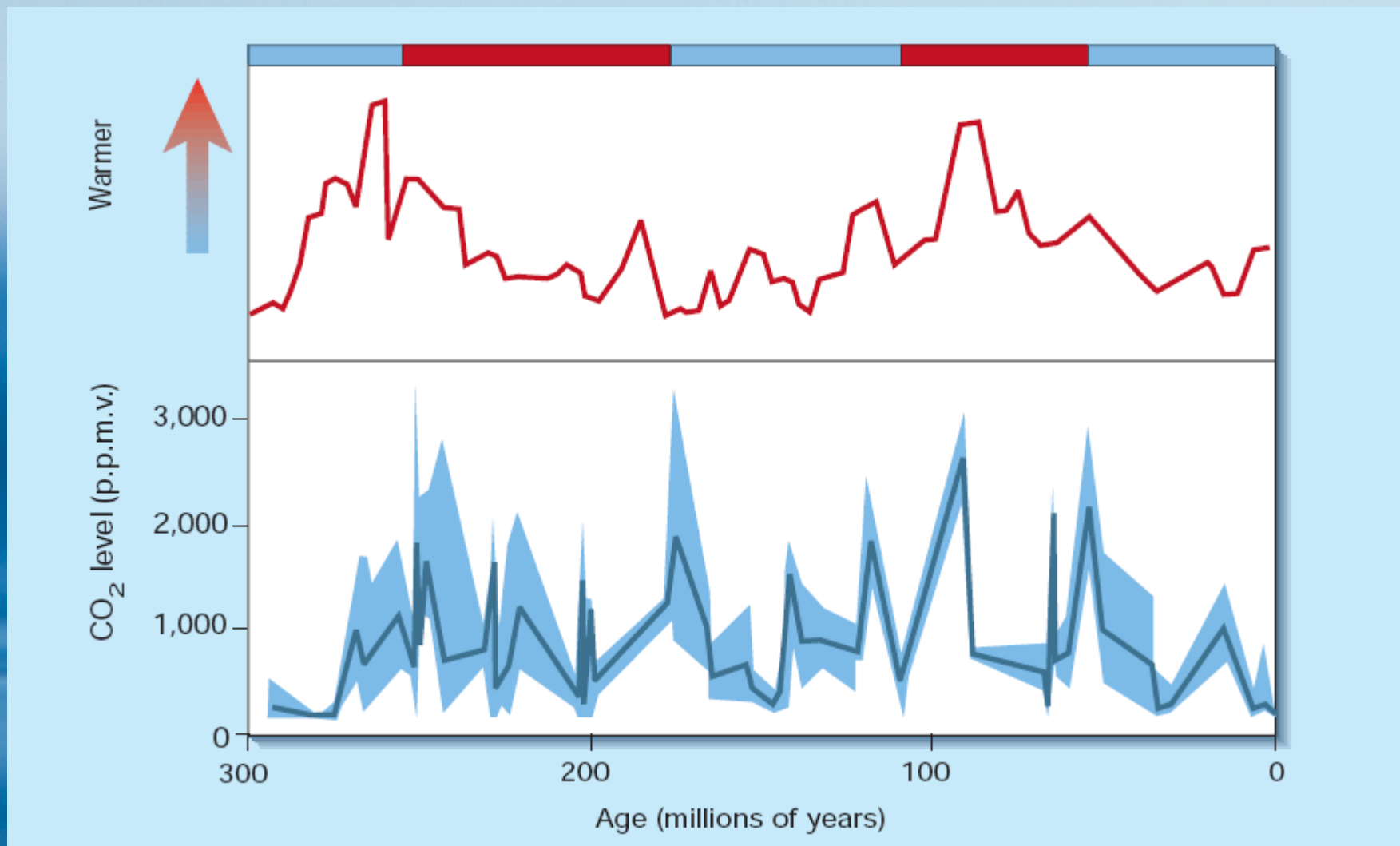
Werdykt: w pobliżu granicy jury i kredy istniał lód morski i prawdopodobnie lodowce polarne w górach, nie było jednak dużych zlodowaceń kontynentalnych.

Cykl kontynentów a historia tlenu...

Wydaje się, że jest wyraźna zależność między przybywaniem tlenu w atmosferze a cyklem kontynentów. A że przybywanie tlenu oznacza zwiększone “zakopywanie” węgla w osadach, musi to być także związane z ubywaniem CO_2 , a stąd pewnie związek cyklu kontynentów ze zlodowaceniami.

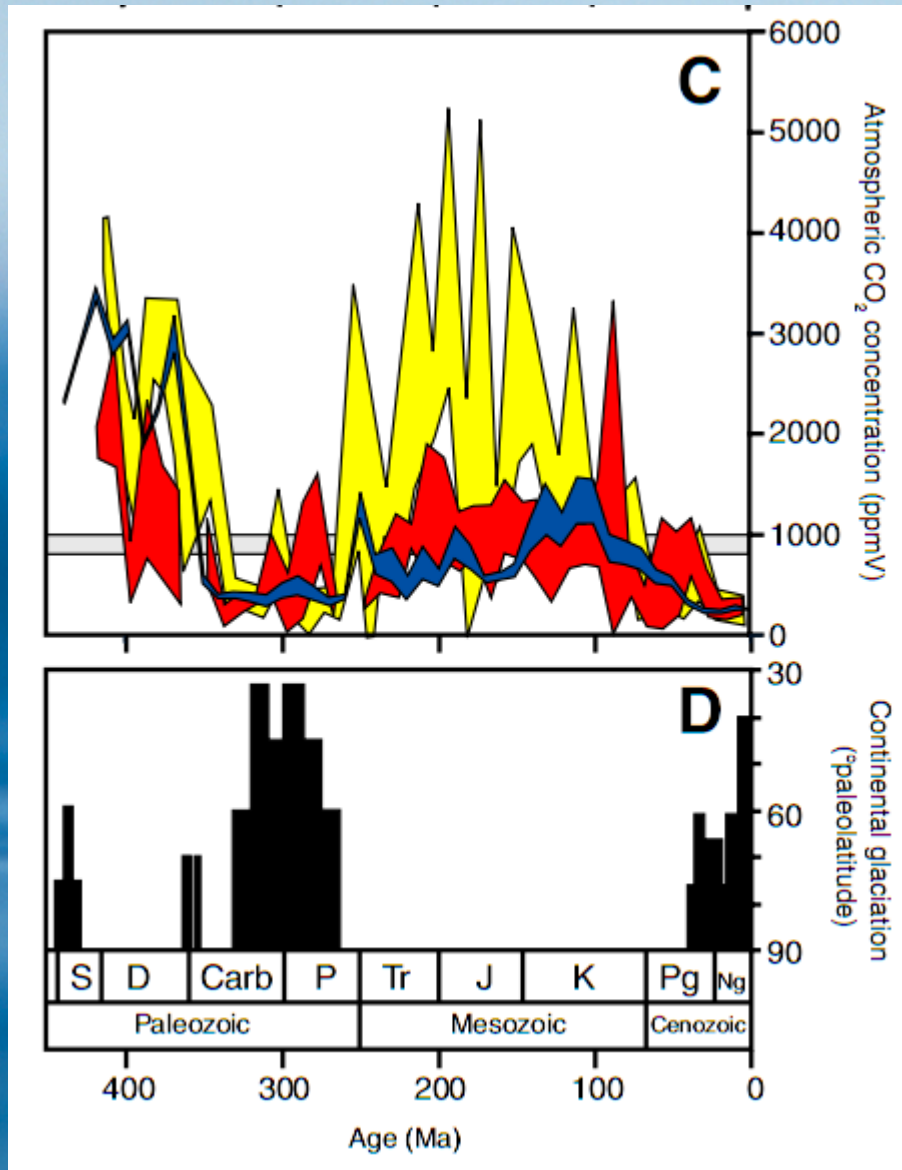
Czy naprawdę znamy dawne wartości CO₂?

Temperatura (izotopy tlenu) i CO₂ (ilość porów w kopalnych liściach):
czy znamy te wartości z dostateczną rozdzielczością czasową aby
zauważyć okresy ekstremów klimatycznych?

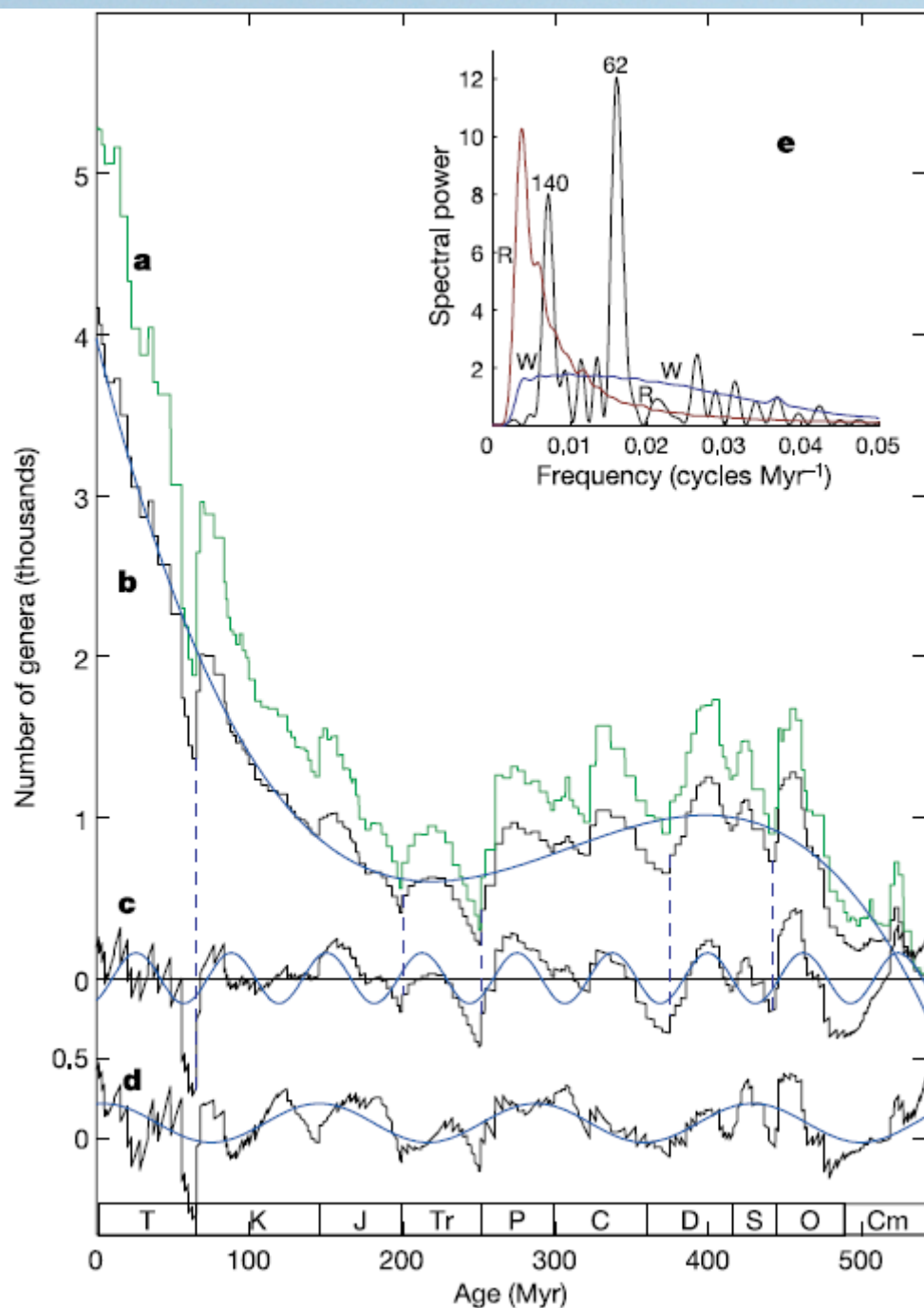
Kurschner 2001 (Nature)

Ale robimy postępy...

Dotychczasowe wyniki niektórych ocean dawnych koncentracji CO₂, szczególnie z gleb kopalnych (paleozoli) (**żółte**) nie zgadzały się z wynikami modeli geochemicznych opisujących cykl węgla (**niebieskie**). Niedawno stwierdzono, że badania paleozoli zawyżały wartości CO₂ co najmniej dwa razy. Skorygowana rekonstrukcja (**czerwone**) zgadza się znacznie lepiej z modelem. Na dole okresy zlodowaceń, praktycznie zawsze w okresie niskich koncentracji CO₂.

Historia bioróżnorodności

Ilość rodzin zwierząt morskich.

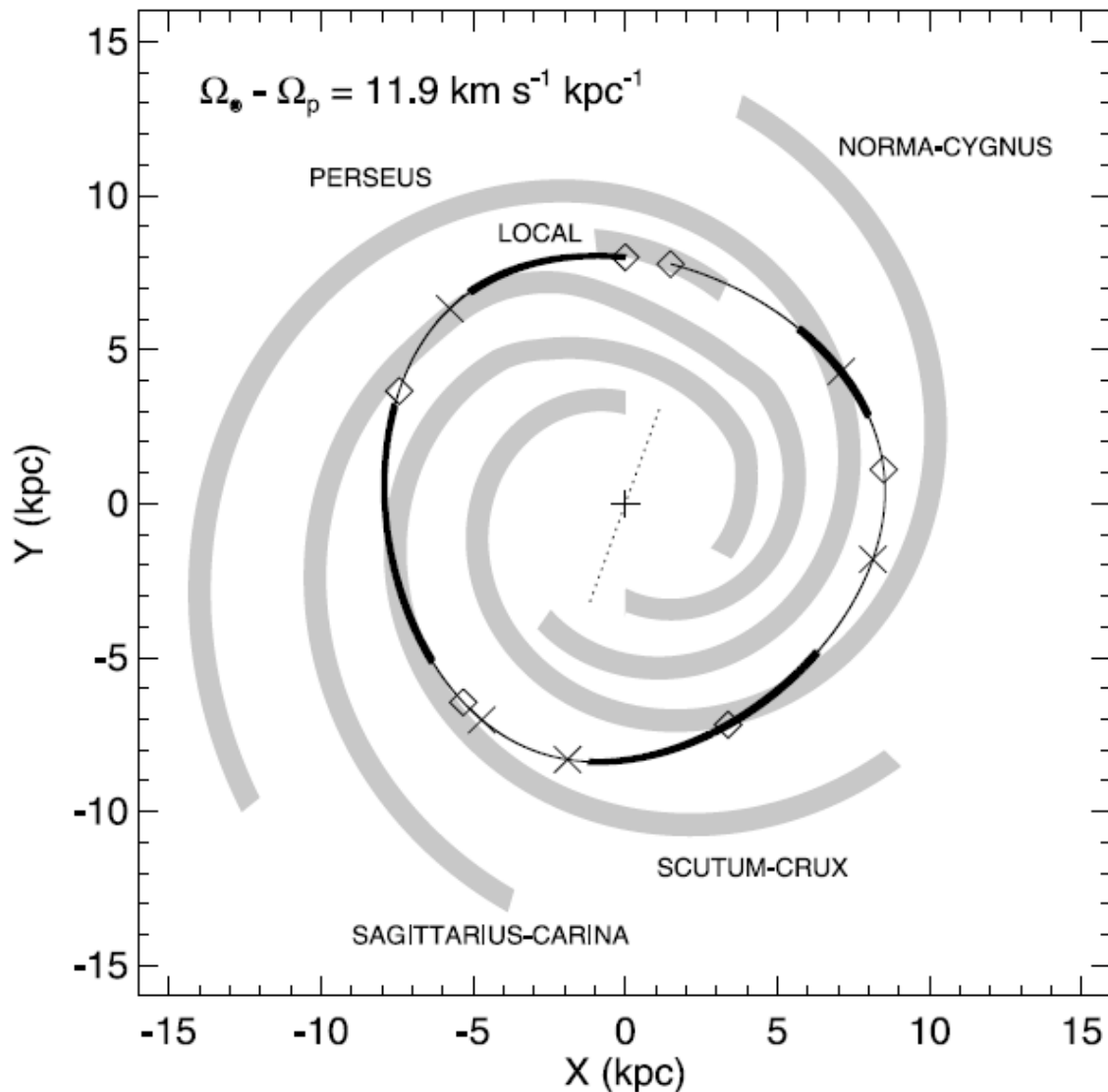
Wydaje się, że istnieją cykle bioróżnorodności o długości 62 Ma i 140 Ma.

Pierwszy z nich (62 Ma) dziwnie przypomina długością kilku z okresów geologicznych (artefakt czy wspólna przyczyna?)

Drugi (140 Ma) odpowiada postulowanemu cyklowi zlodowaceń.

Rohde & Muller 2005 (Nature)

Wpływ kształtu Galaktyki na klimat?

Shaviv i Veizer (2003) zaproponowali przejścia Układu Słonecznego przez kolejne ramiona Galaktyki jako wyjaśnienie cyklu 140 Ma.

Mimo wielu wątpliwości (geometria Galaktyki jest nadal słabo znana) jest to jedyny znany proces o odpowiedniej długości.

Co nie znaczy, że ma jakiegokolwiek znaczenie dla klimatu Ziemi...

Proponowana rekonstrukcja drogi Słońca przez Galaktykę (uwaga: parametry dobrane „pod wynik”)

Gies & Helsel 2005 (Astrophysical Journal)

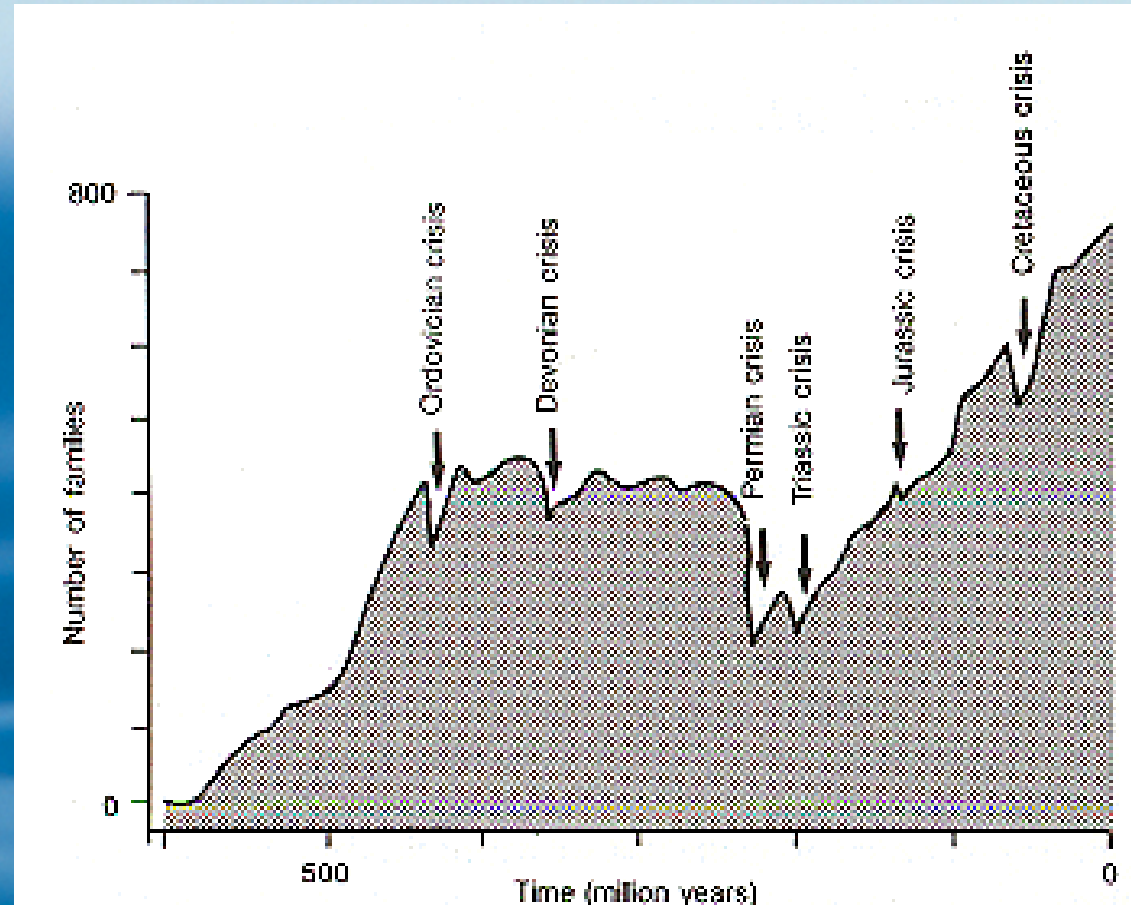
Wielkie wymierania

Znamy 6 wielkich wymierań

Przyczyny większości (w tym największego permskiego) nie są jeszcze znane.

Możliwe przyczyny: asteroidy, wulkanizm, zlodowacenia, supernowe itp. itd.

Najnowsze (kreda/trzeciorzęd) 65 mln lat temu: uderzenie asteroidy (*Alvarez et al. 1980*).

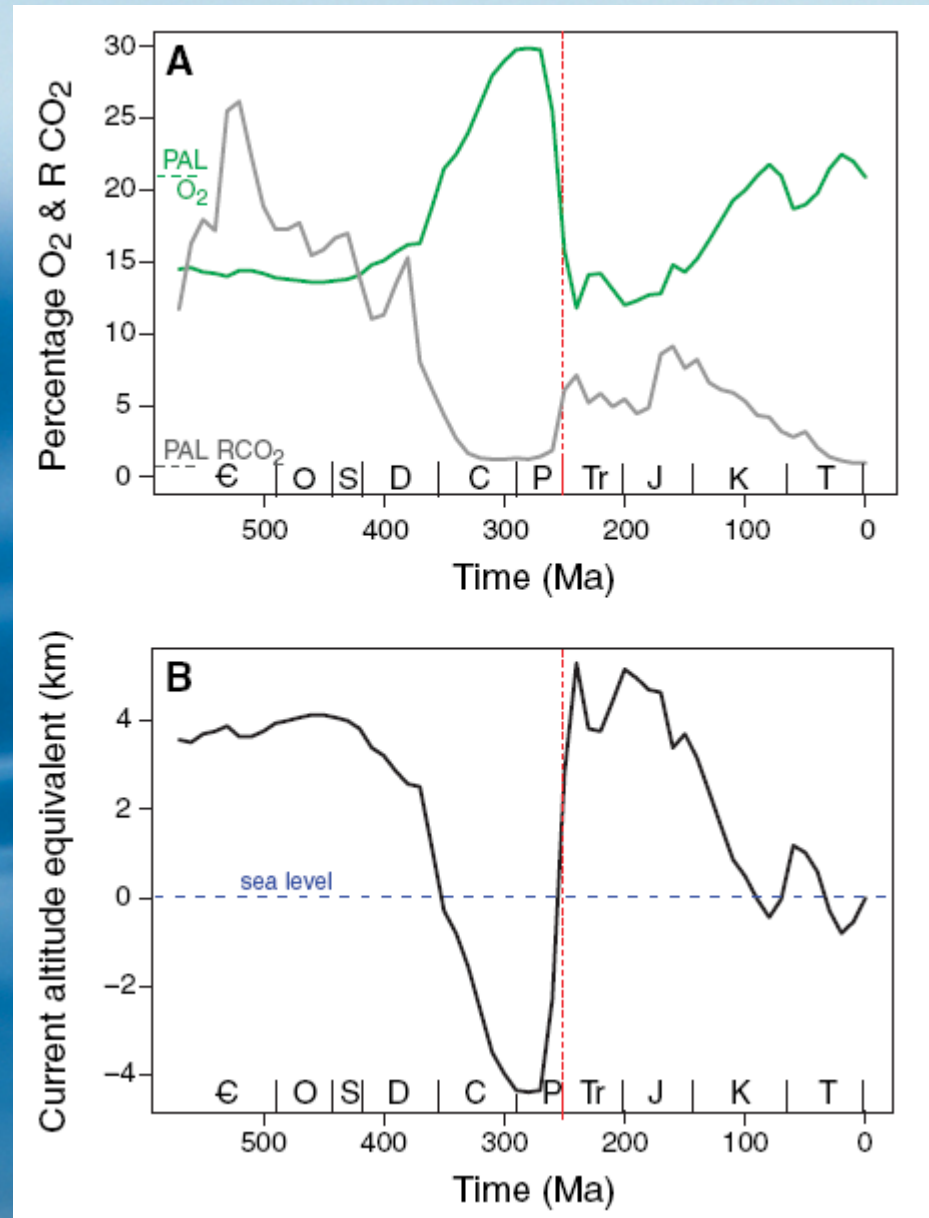

Liczba rodzin fauny morskiej (*za Sepkoski 1984*)

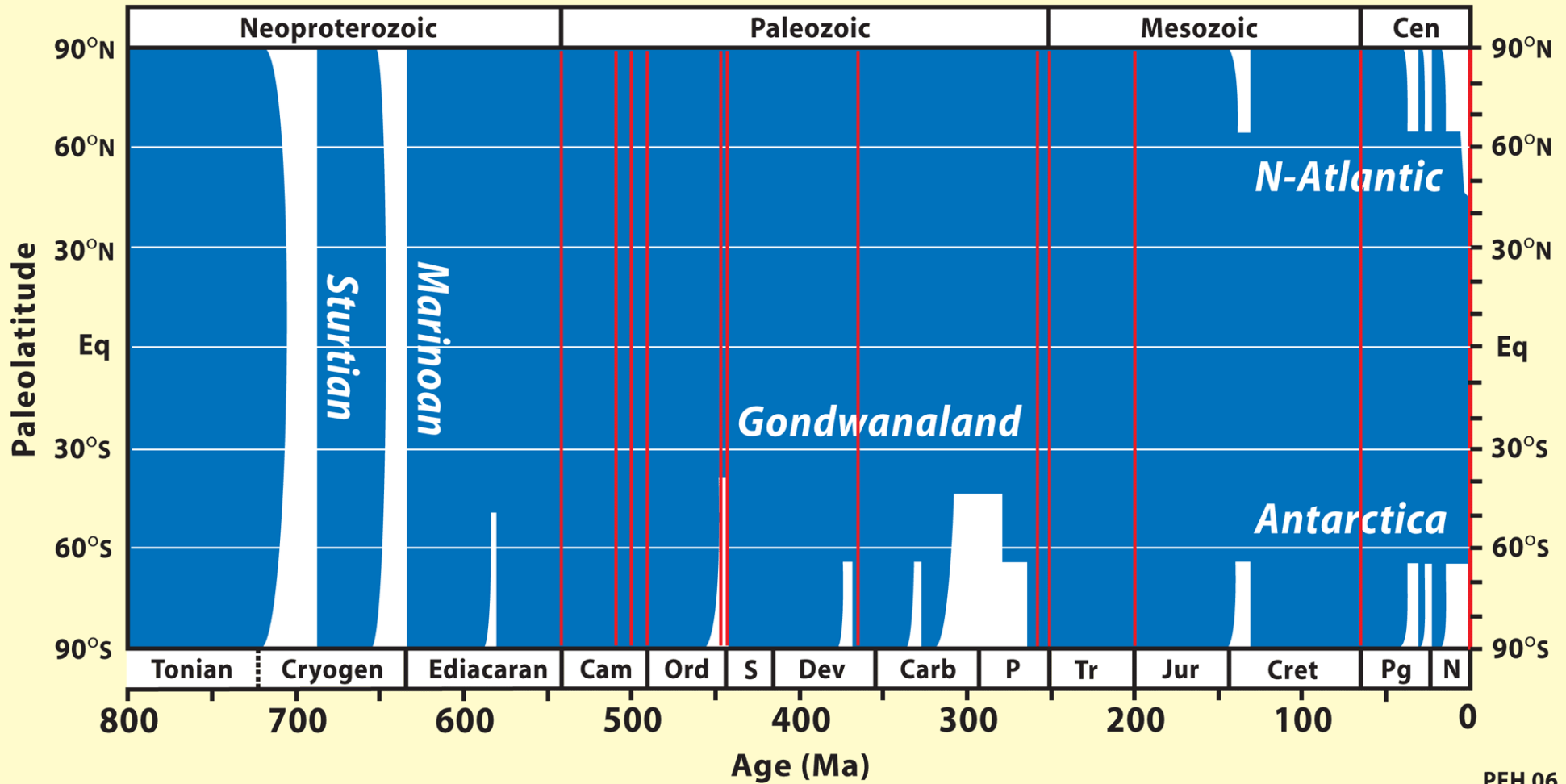
Matka wszystkich wymierań

Największe wymieranie na granicy triasu i permu spowodowało anoksję (brak tlenu) w oceanach i znaczący spadek koncentracji tlenu w atmosferze (spadek odpowiadający 8 km różnicy wysokości!).

Zginęło 90% gatunków morskich oraz 70% rodzin kręgowców lądowych (Erwin 1994).

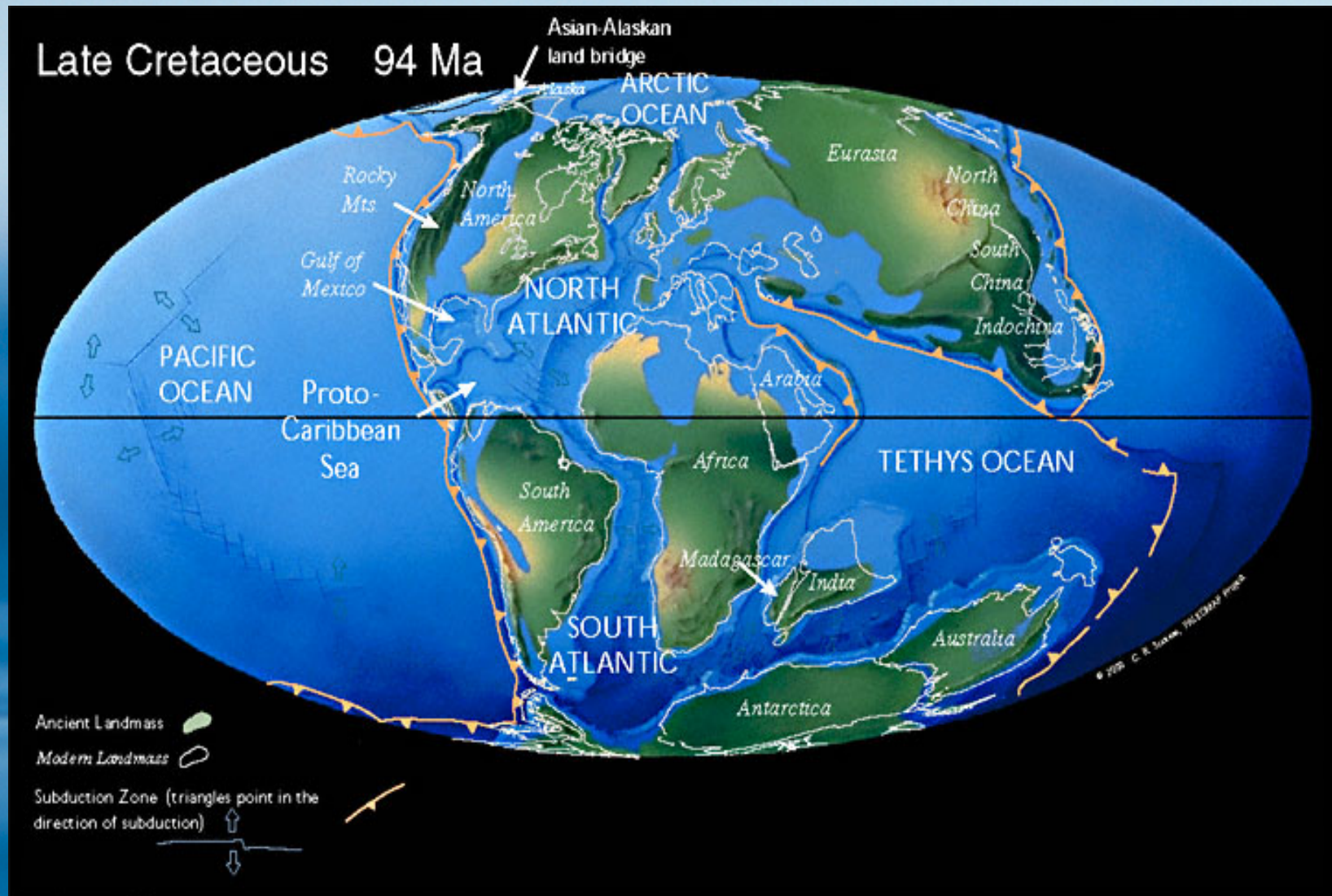

Paleogeographic extent of continental ice sheets and permanent sea ice over the last 800 Myr (red lines indicate major mass extinctions)

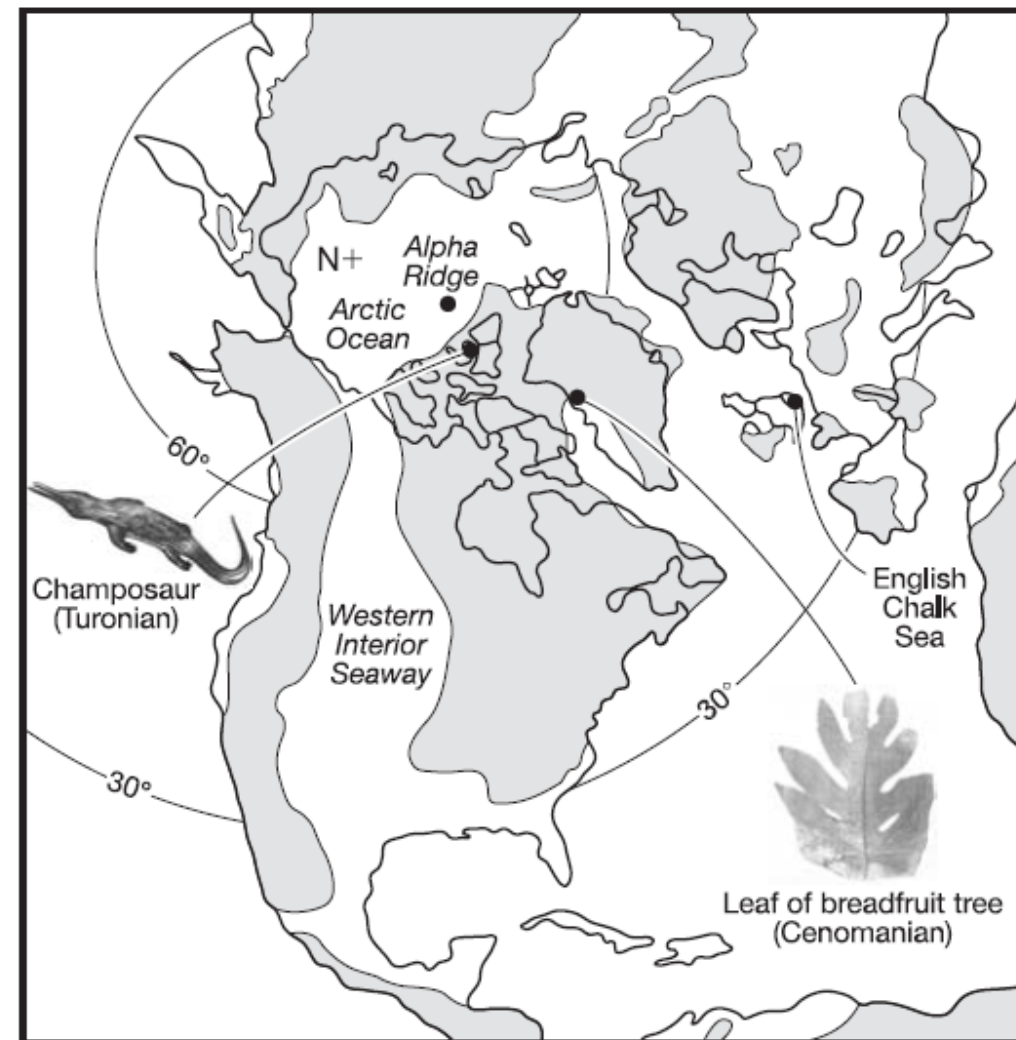
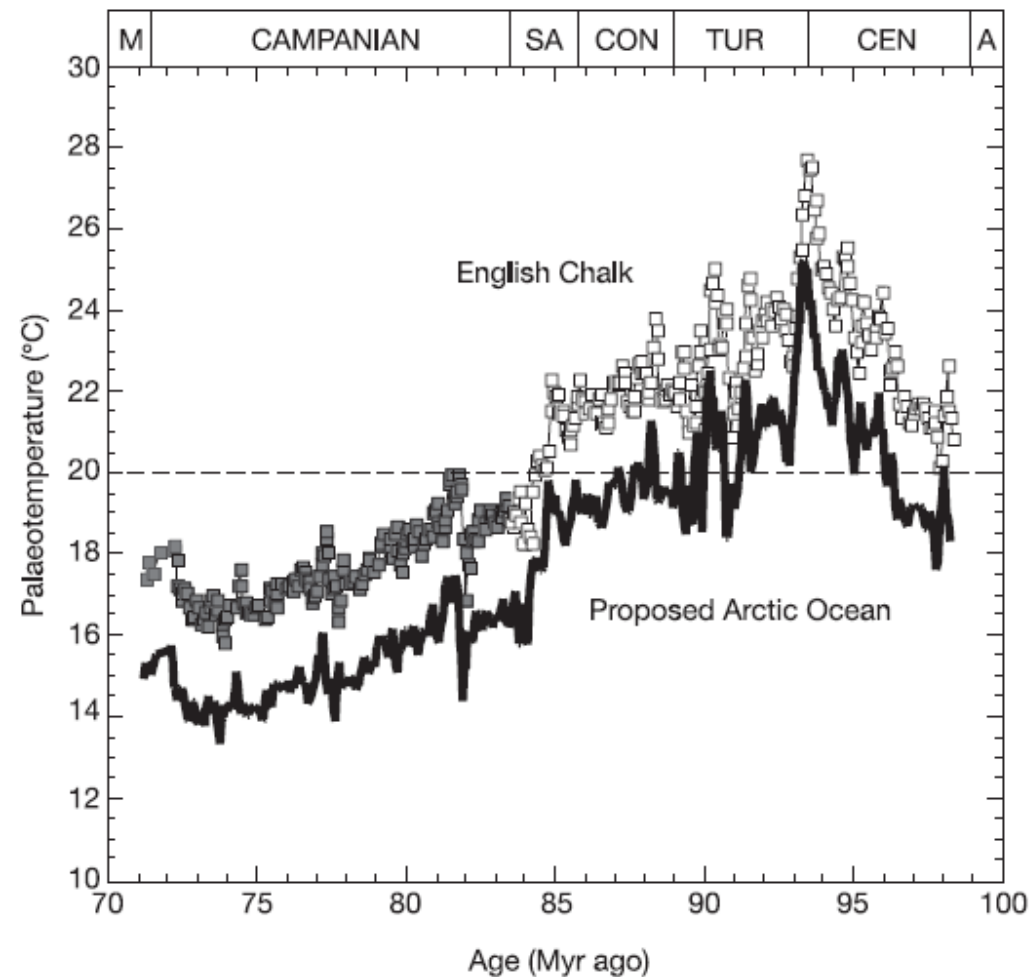
PFH 06

Kreda: otwiera się nowy ocean

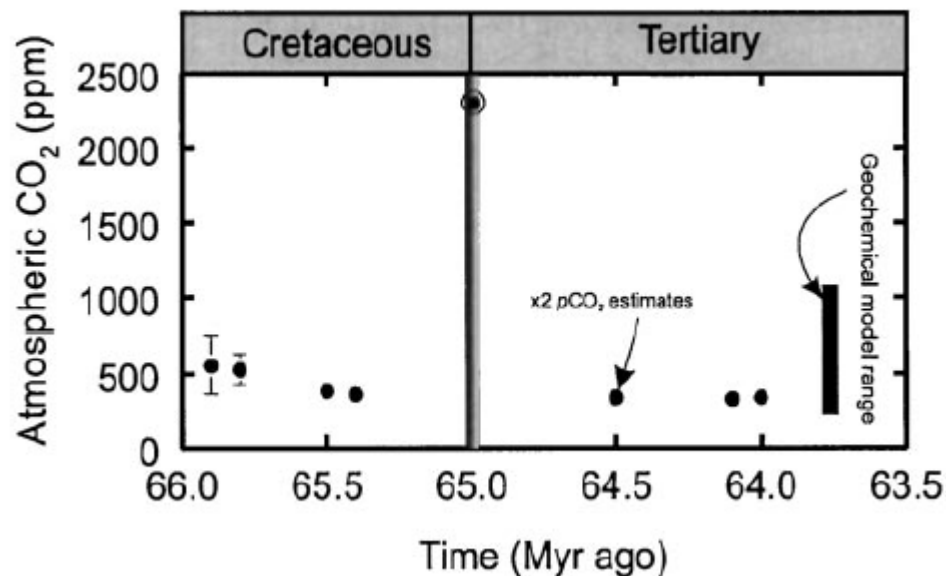
Najlepiej nam znany fragment cyklu superkontnientów. Jakie skutki klimatyczne powoduje powstanie nowego oceanu?

Klimat późnego mezozoiku (kredy)

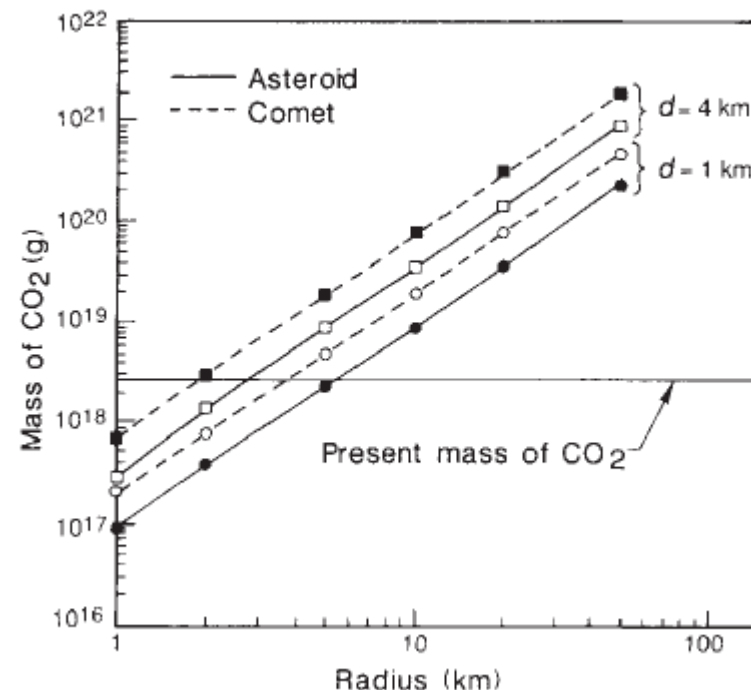

Okres kredy gdy otwierał się Ocean Atlantycki (duża produkcja CO_2) charakteryzował się wysokimi temperaturami – także w Arktyce.

Czy wysokie CO₂ zawdzięczamy asteroidowi sprzed 65 mln lat?

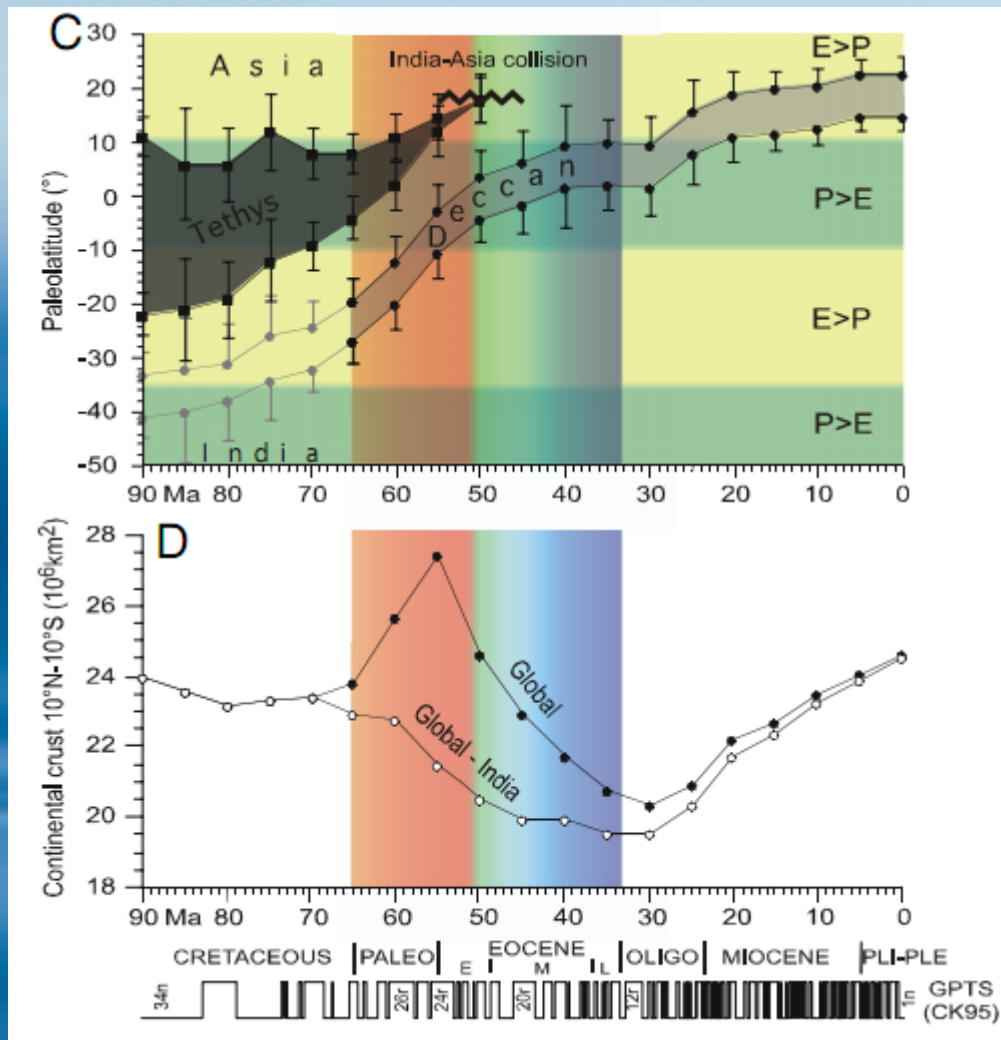
Koncentracja CO₂ przed i po katastrofie
(Beerling i inni, 2002)

Masa CO₂ wyzwolona do atmosfery w funkcji promienia asteroidy/komety
(O'Keefe, Ahrens 1989)

Odpowiedź: nie, jego efekt utrzymał się przez mniej niż 100 ka

Zagłada Oceanu Tetydy a klimat Ziemi...

Jedną z przyczyn wysokich koncentracji CO_2 w kredzie i paleocenie mogła być subdukcja Oceanu Tetydy (Tethys Ocean) oraz dostępność osadów węglanowych z jego dna dla wulkanizmu kontynentalnego (produkcja CO_2 !)

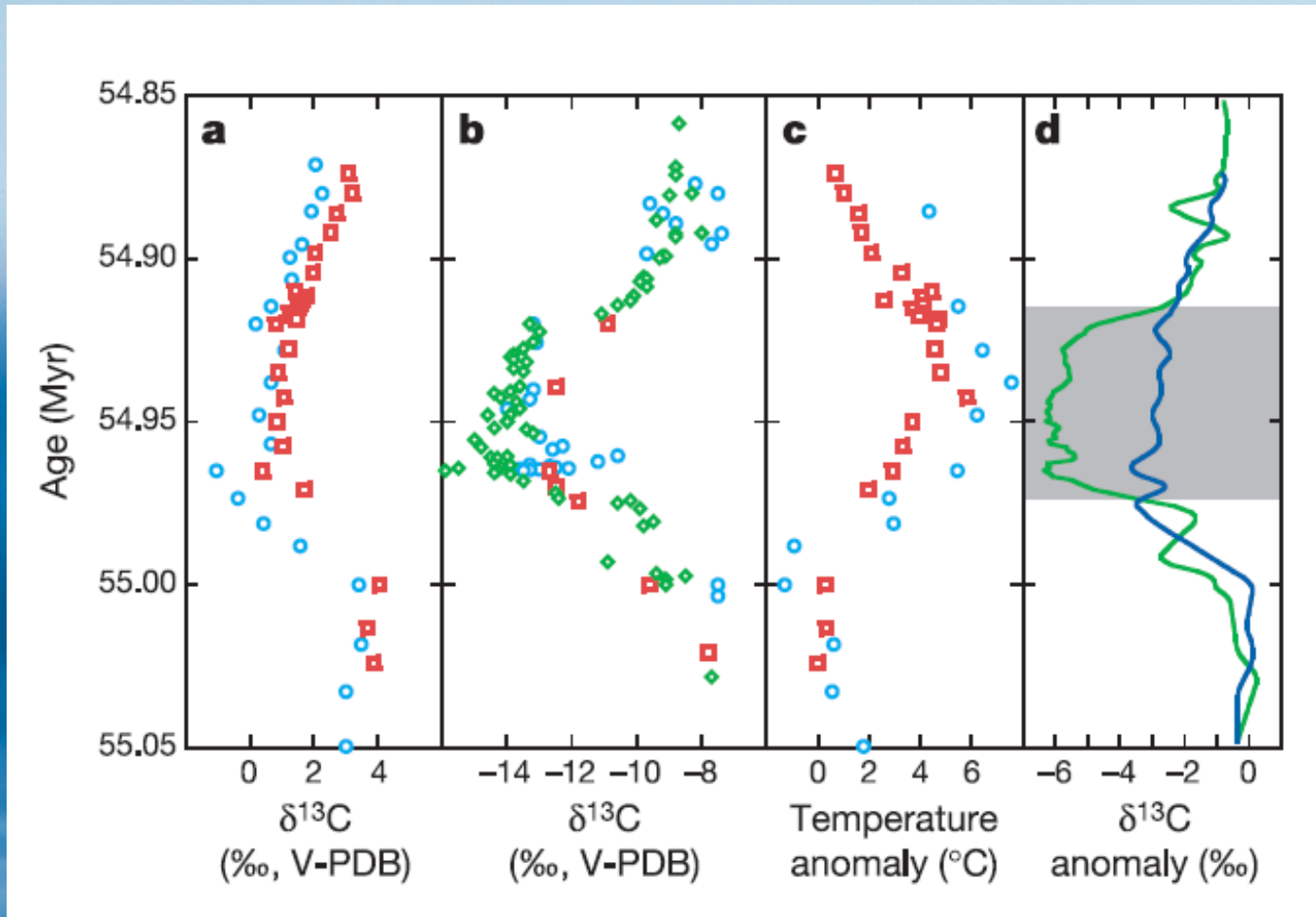
Podsumowanie 2/3

- W skali geologicznej cykle klimatyczne sterowane są głównie cyklem superkontynentów o okresie ok. 600 mln lat, albo (widocznym w danych geologicznych fanerozoiku) cyklu o okresie 300 mln lat.
- Cykle te wpływają na ilość CO₂ w atmosferze poprzez zmiany intensywności wulkanizmu i wietrzenia skał krzemianowych. Te same mechanizmy zapewniają względną (jednak bardzo zgrubną) stabilność klimatu w skali geologicznej.
- Istnieją przesłanki (zlodowacenia i wymierania) istnienia cyklu o okresie 140 mln lat o niejasnym mechanizmie (raczej geologia ale może astronomia?)
- Zbyt słabo jeszcze znamy (mała rozdzielczość czasowa i dokładność metod) historię zmian gazów cieplarnianych i temperatury oceanów przed Kenozoikiem (65 Ma) aby wyciągać pewne wnioski na temat klimatu tych epok.
- Wielkie Wymierania występują nieregularnie i zapewne losowo. Nie pozostawiają one śladów klimatycznych w geologicznej skali czasu – za wyjątkiem największego na granicy triasu i permu.

Alaska podczas optimum klimatycznego 55 Ma

Optimum klimatyczne 55 mln lat temu

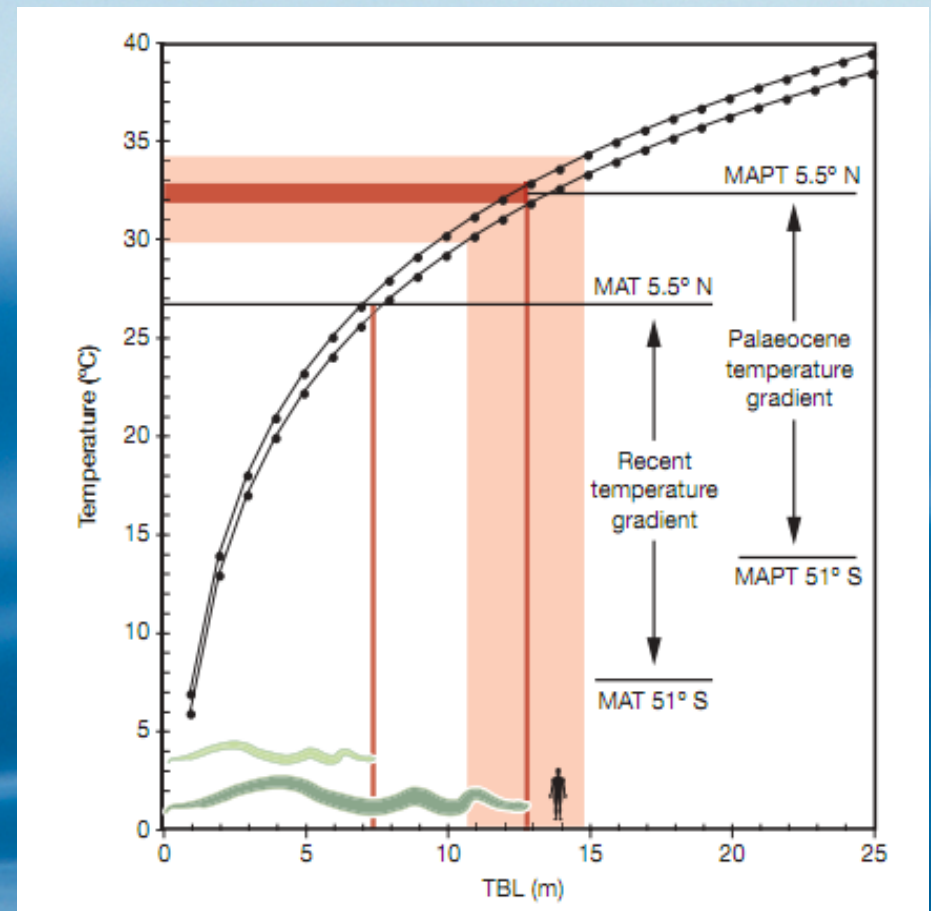
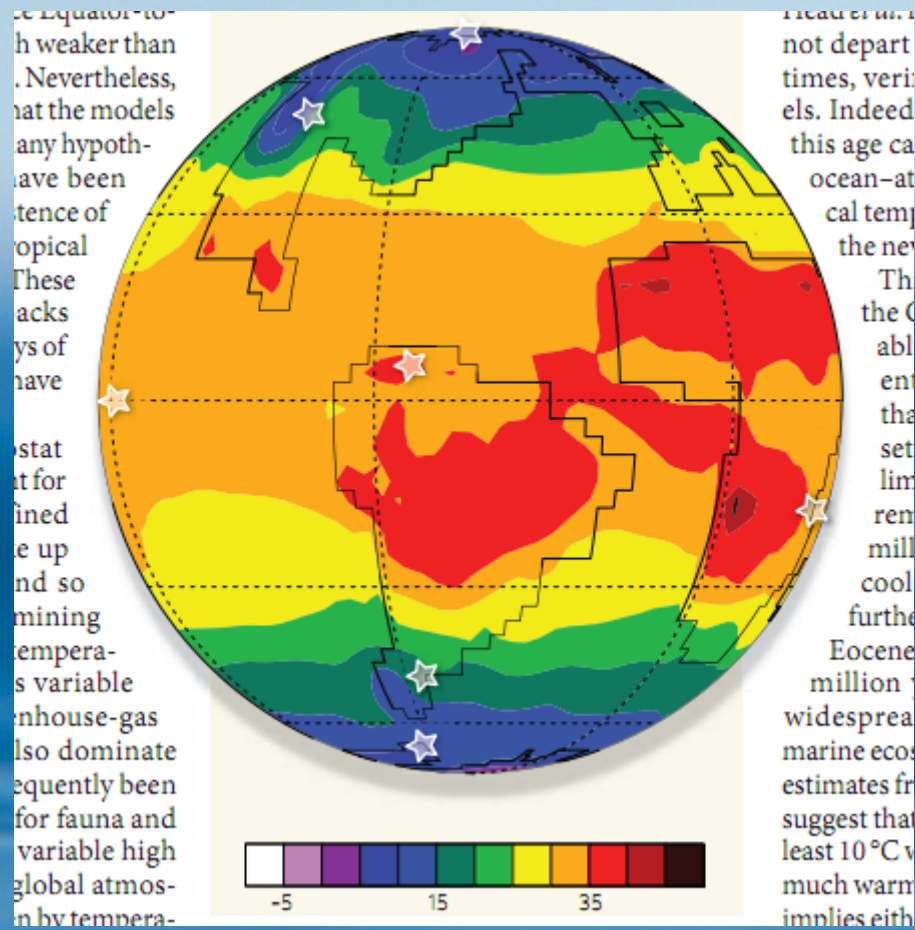

Wzrost temperatury (c) połączony był ze zmianami cyklu węgla w morzu (a), i glebach lądowych (b).

Przyczyna: emisja metanu z dna morza, bagien lub pożary lasów?
Maksimum klimatu wiązało się z dużą wilgotnością (wykres d).

Bowen et al. 2004 (Nature)

Jak gorąco było 55 mln lat temu?

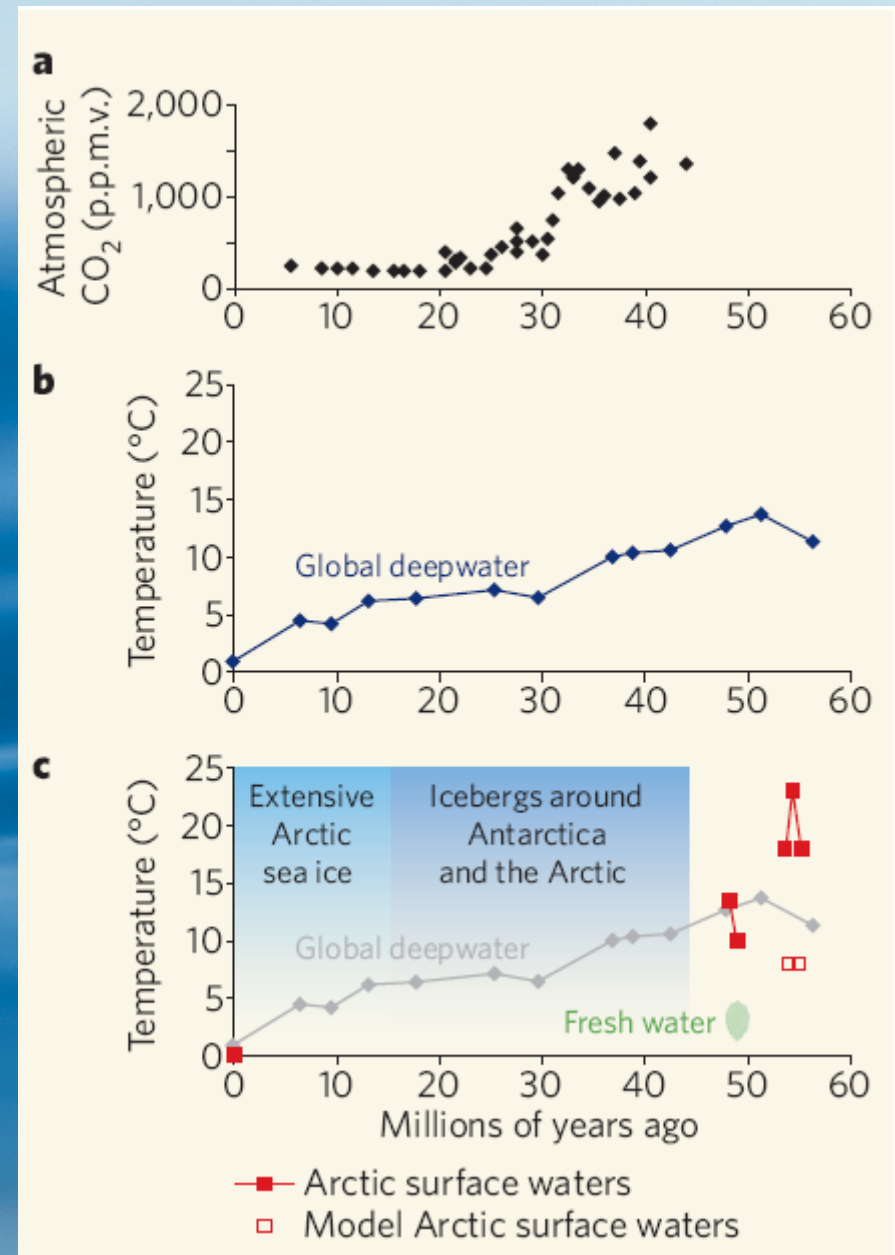

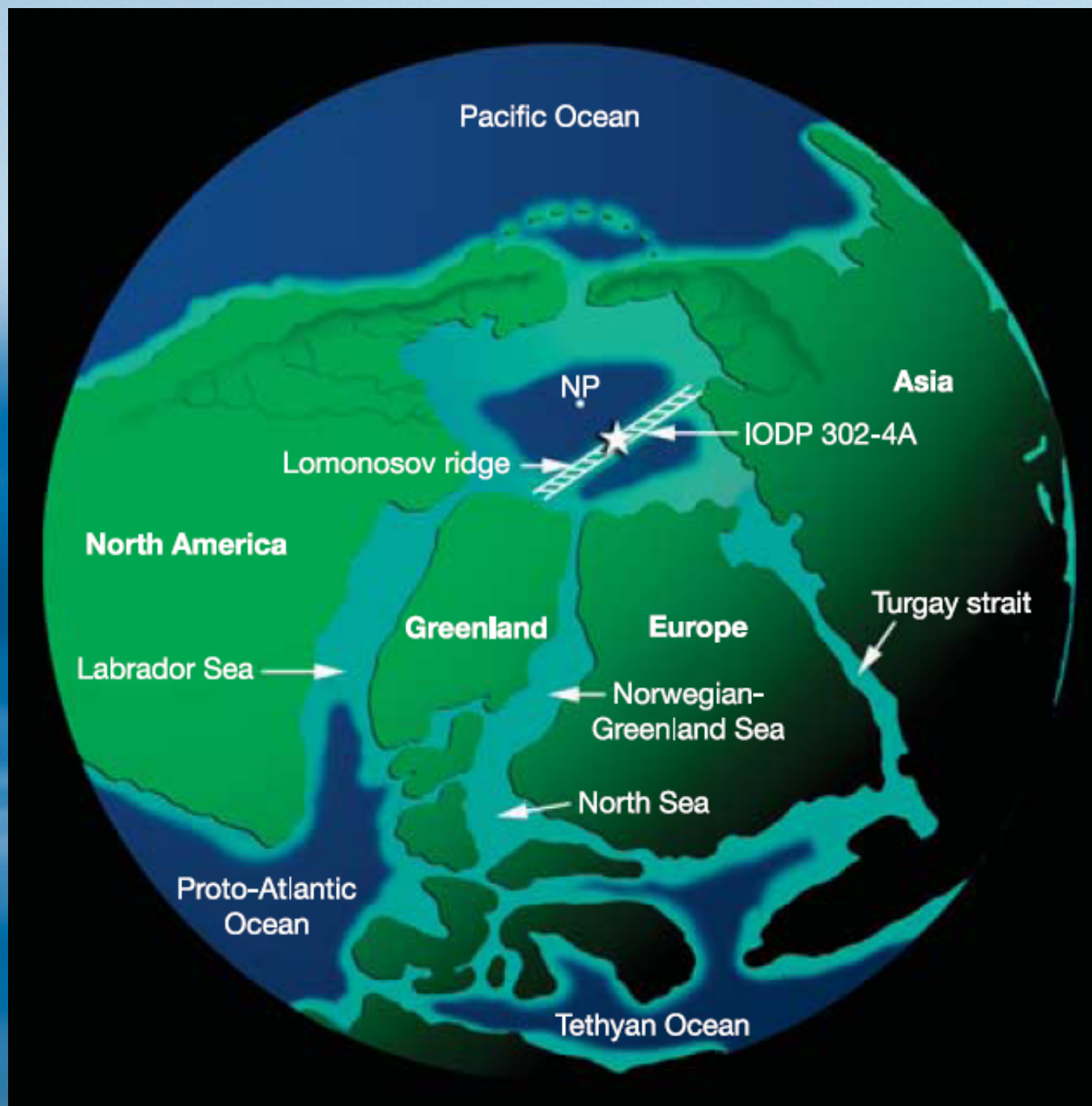
Model klimatyczny oddający dobrze wszystkie znane temperatury z tego okresu, w tym wartość z Kolumbii wyznaczona na podstawie... długości kopalnego węża.

Huber 2009 (Nature); Head et al. 2009 (Nature)

Zmiany klimatyczne w oceanach w ciągu ostatnich 50 mln lat

- Spadek koncentracji atmosferycznego CO₂
- Spadek temperatury wód głębinowych
- Spadek temperatury wód powierzchniowych w Arktyce
- Powstanie i wzrost lodu morskiego w rejonach polarnych

Morze Arktyczne 55 mln lat temu na granicy eocenu i oligocenu
(*Sluis i inni, 2006*)

Skąd znamy klimat Arktyki sprzed 50 mln lat?

**Statek wiertniczy *Vidar Viking* oraz lodolamacze *Oden* i *Sovetsky Soyuz* ponad Grzbietem Łomonosowa na Morzu Arktycznym
(Stoll, 2006)**

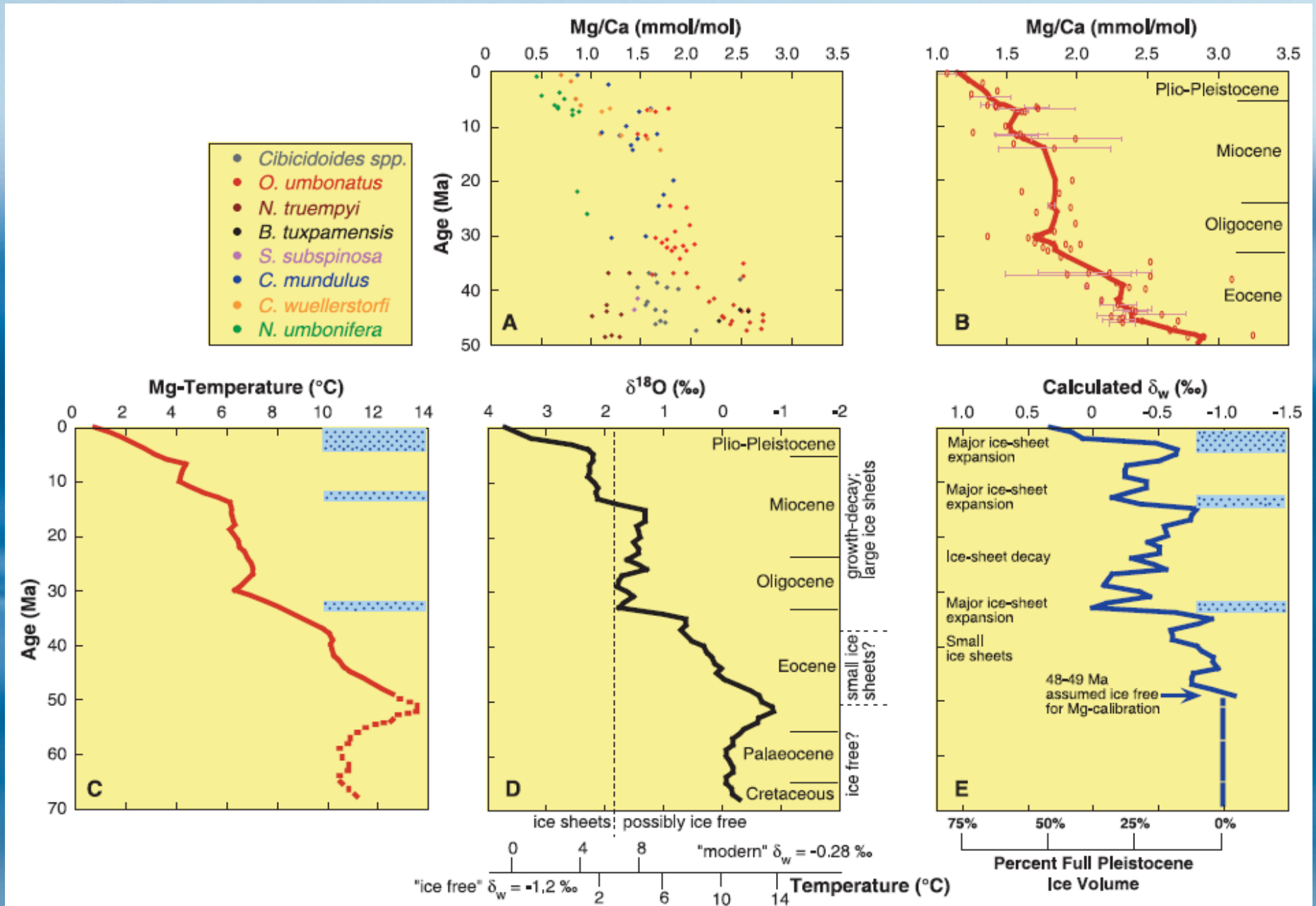
Otwornice: termometry paleoklimatyczne

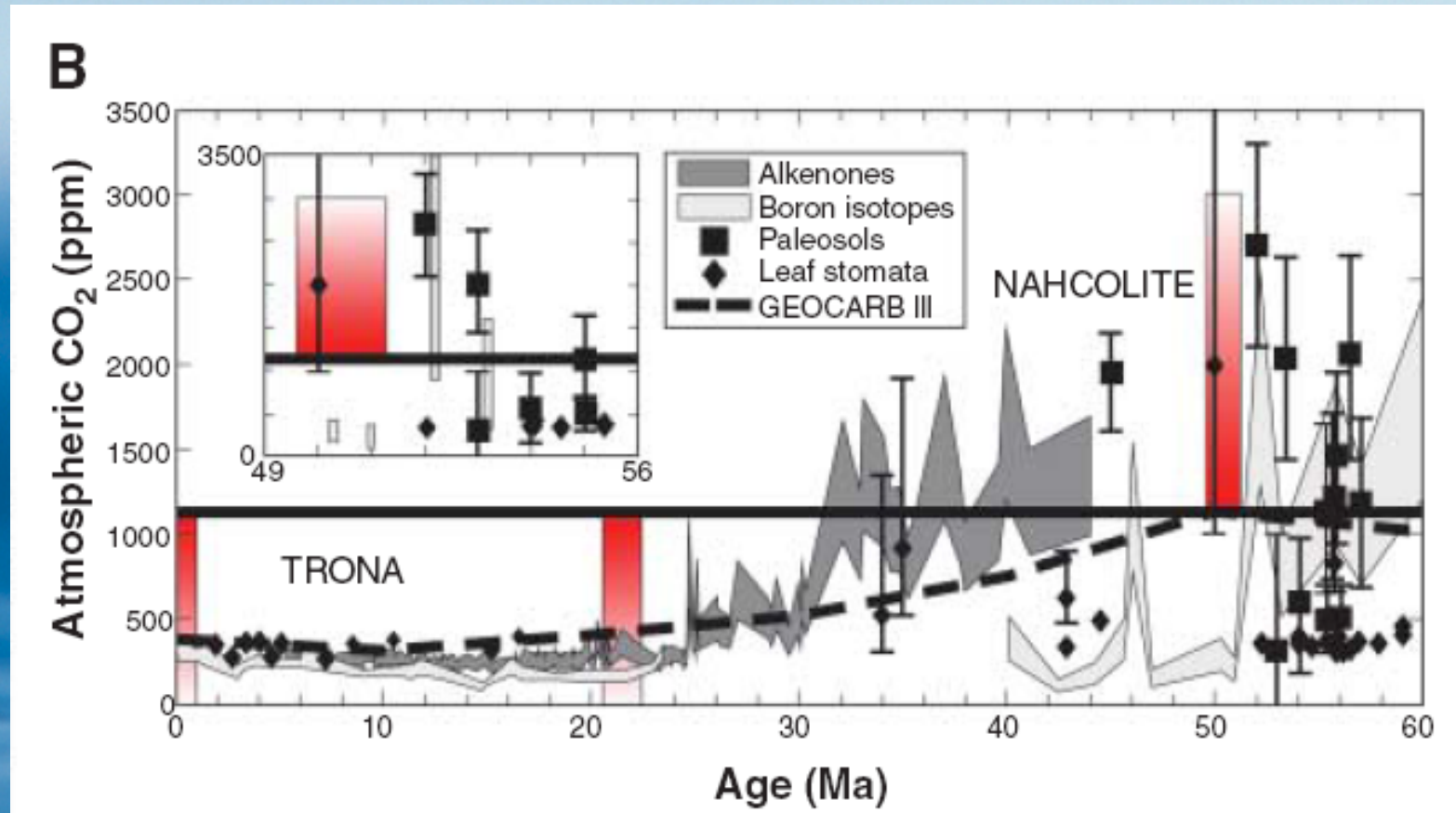
Cribrohammina inflata

- Stosunek izotopów tlenu wbudowanego w skorupki otwornic (*Foraminifera*) zależy od temperatury wody.
- Niestety zależy też od składu izotopowego wody morskiej (zależnego głównie od ilości wody wbudowanej w lądolód).
- Na szczęście istnieje drugi niezależny „termometr”: stosunek Mg/Ca w skorupce.
- Niestety jest on różny dla różnych gatunków. Do celów paleoklimatycznych są przydatne jedynie te, które istnieją do dziś.
- Istnienie dwóch “termometrów” pozwala rozdzielić efekt temperatury i składu wody.

Procedura wyznaczania jednocześnie temperatury wód oceanicznych i objętości lądolodów przy pomocy otwornic

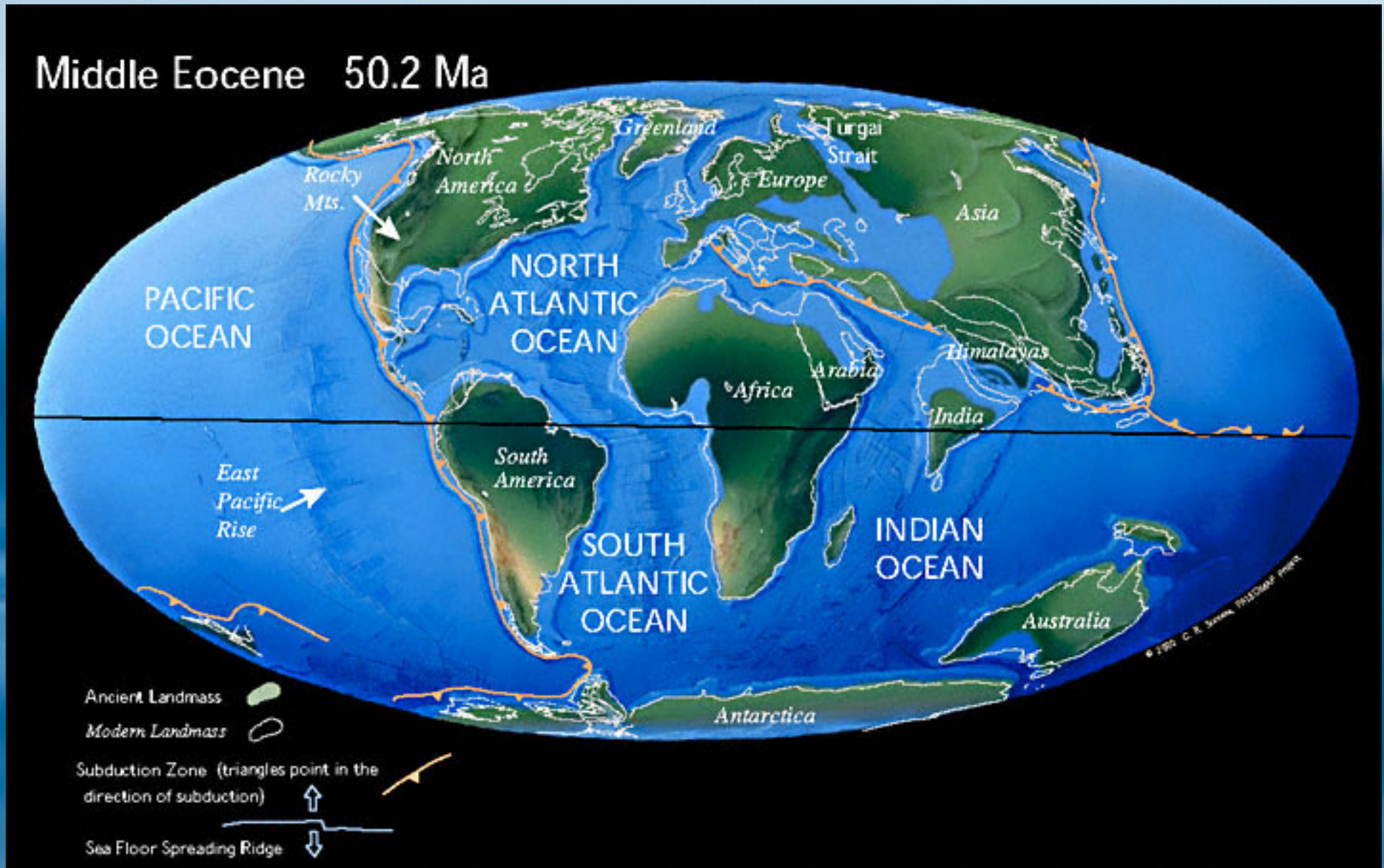

Ostatnie 55 Ma: coraz mniej CO₂

Rekonstrukcje koncentracji CO₂ w ostatnich 60 Ma wykonane różnymi metodami.

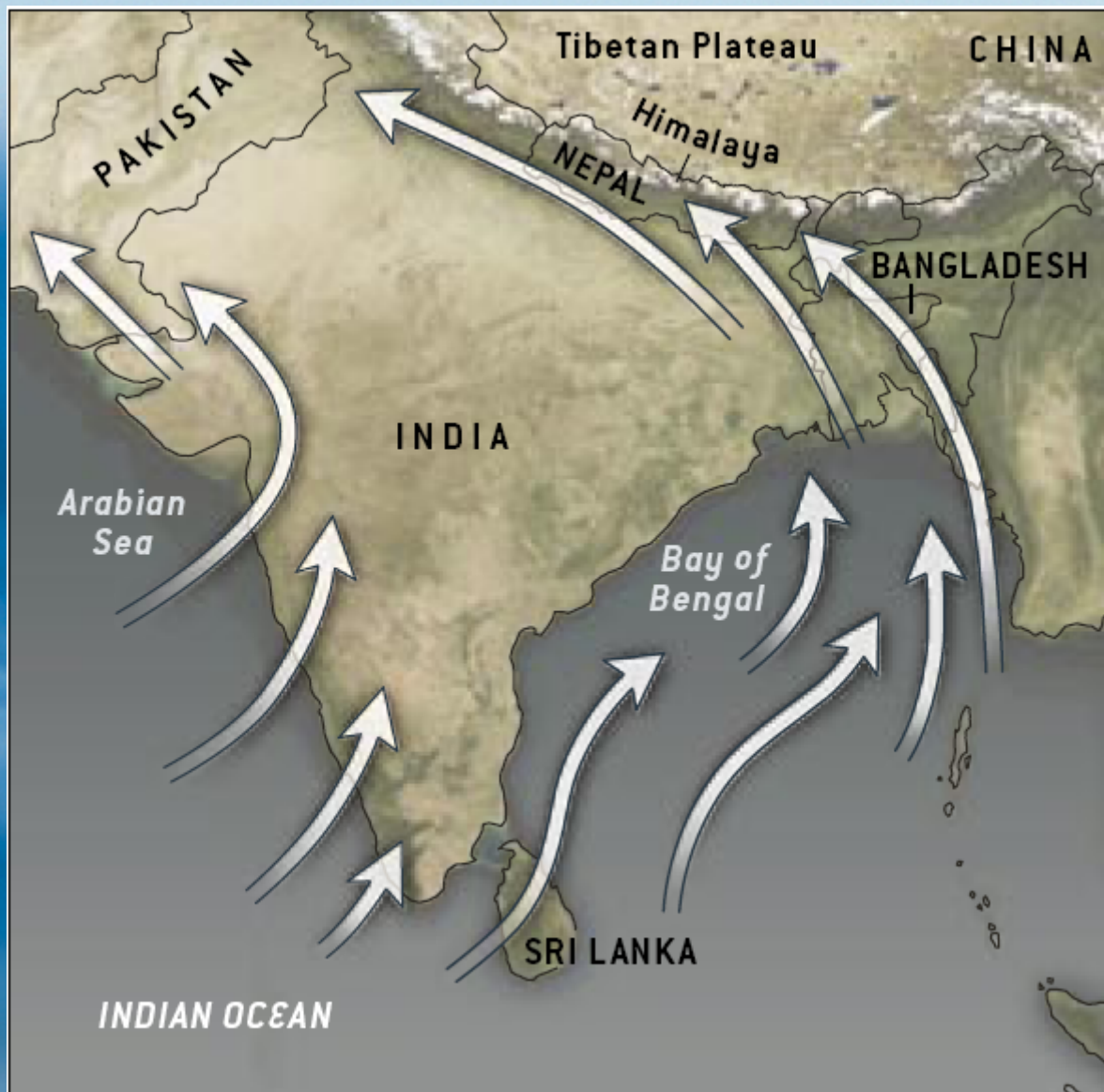
Co zdarzyło się ok 50 mln lat temu?

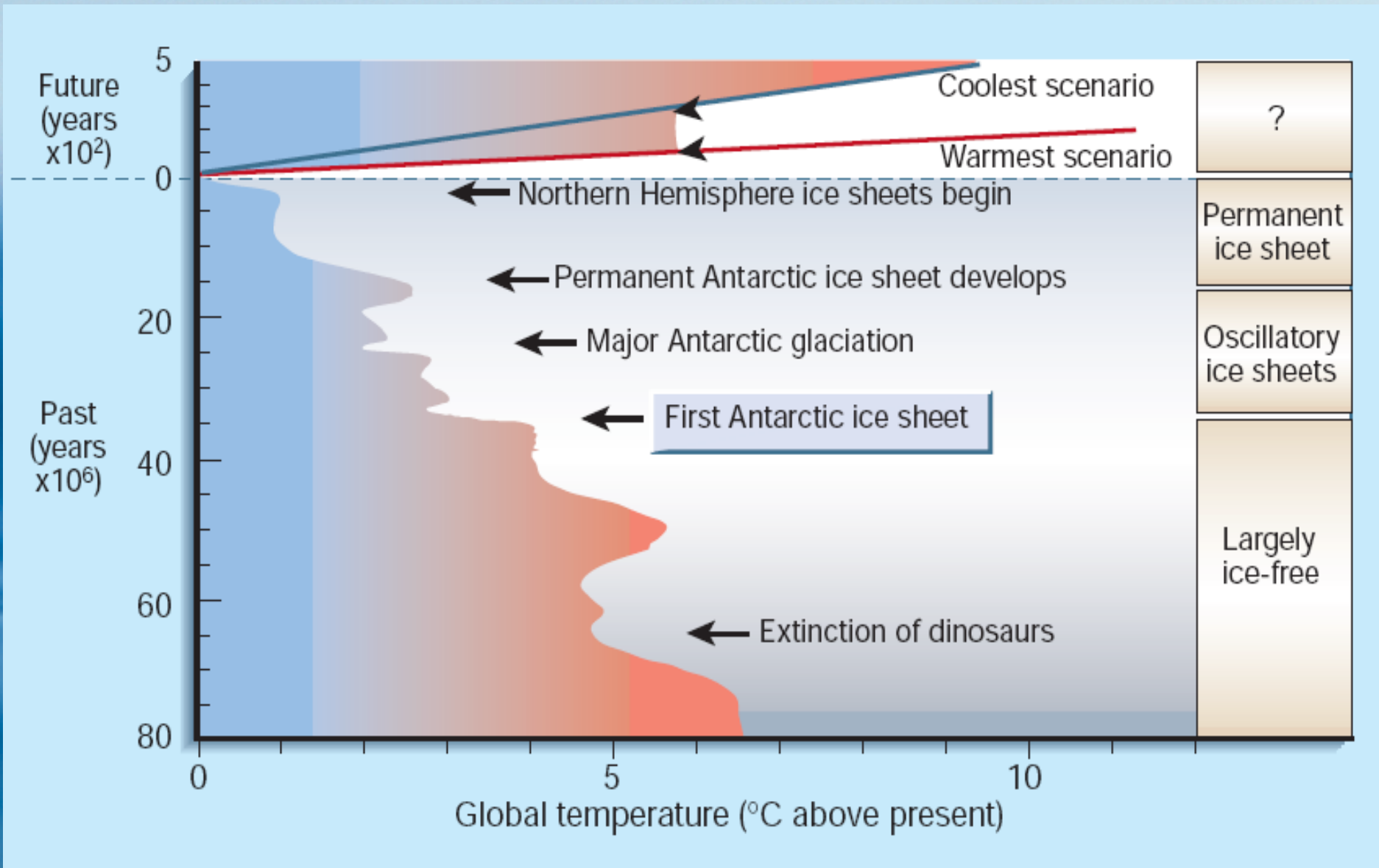
Rekonstrukcja położenia kontynentów 50 mln lat temu

Wzrost Himalajów a klimat

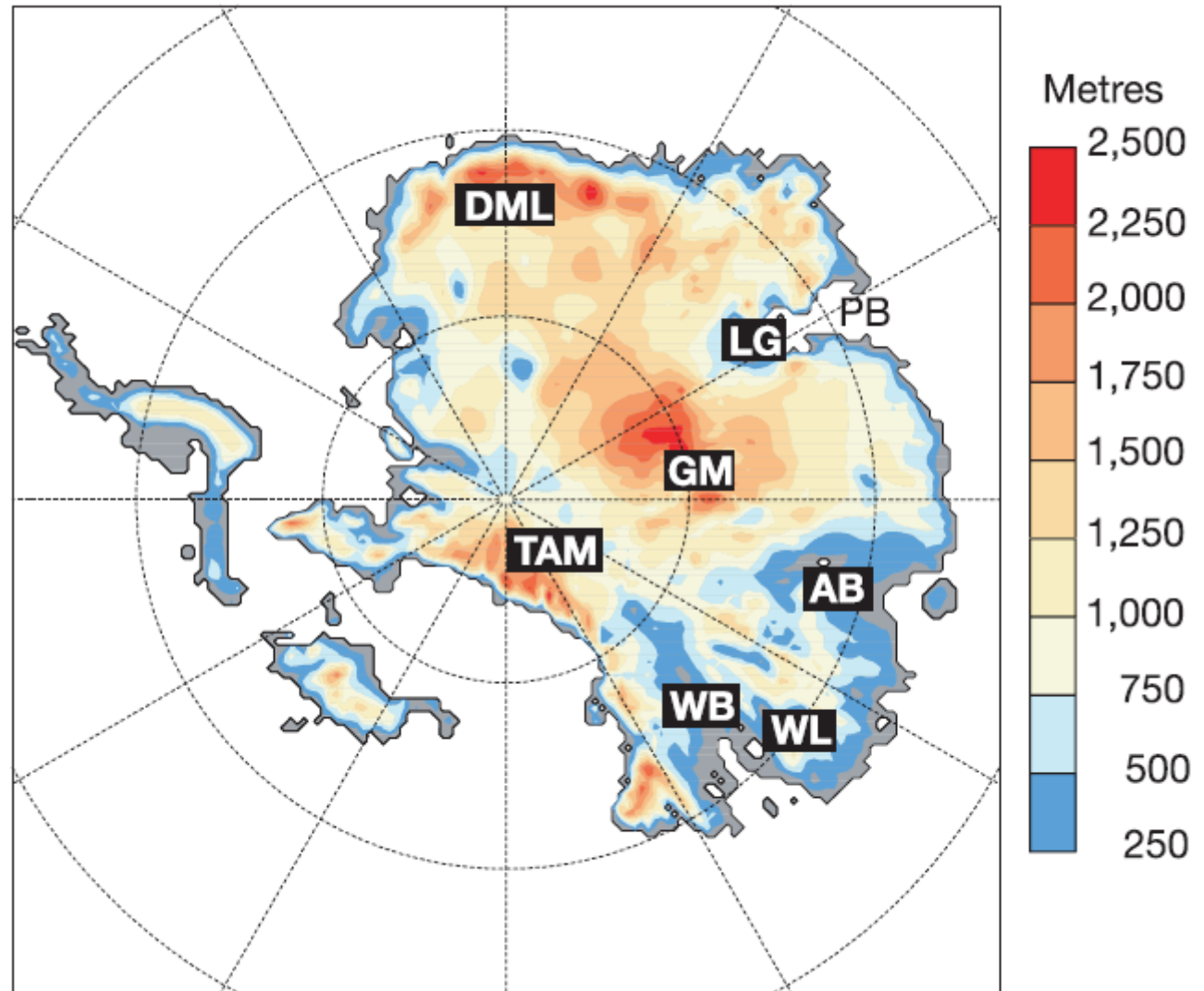
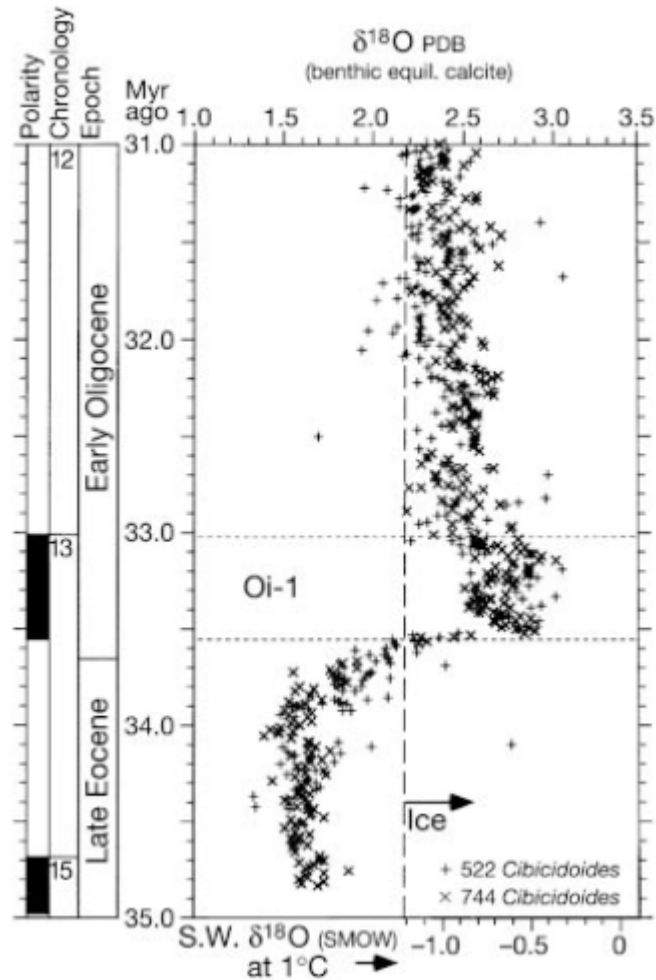
Wzmocnione wietrzenie przyczyną ubywania CO_2

Kenozoik: w drodze do epoki lodowej

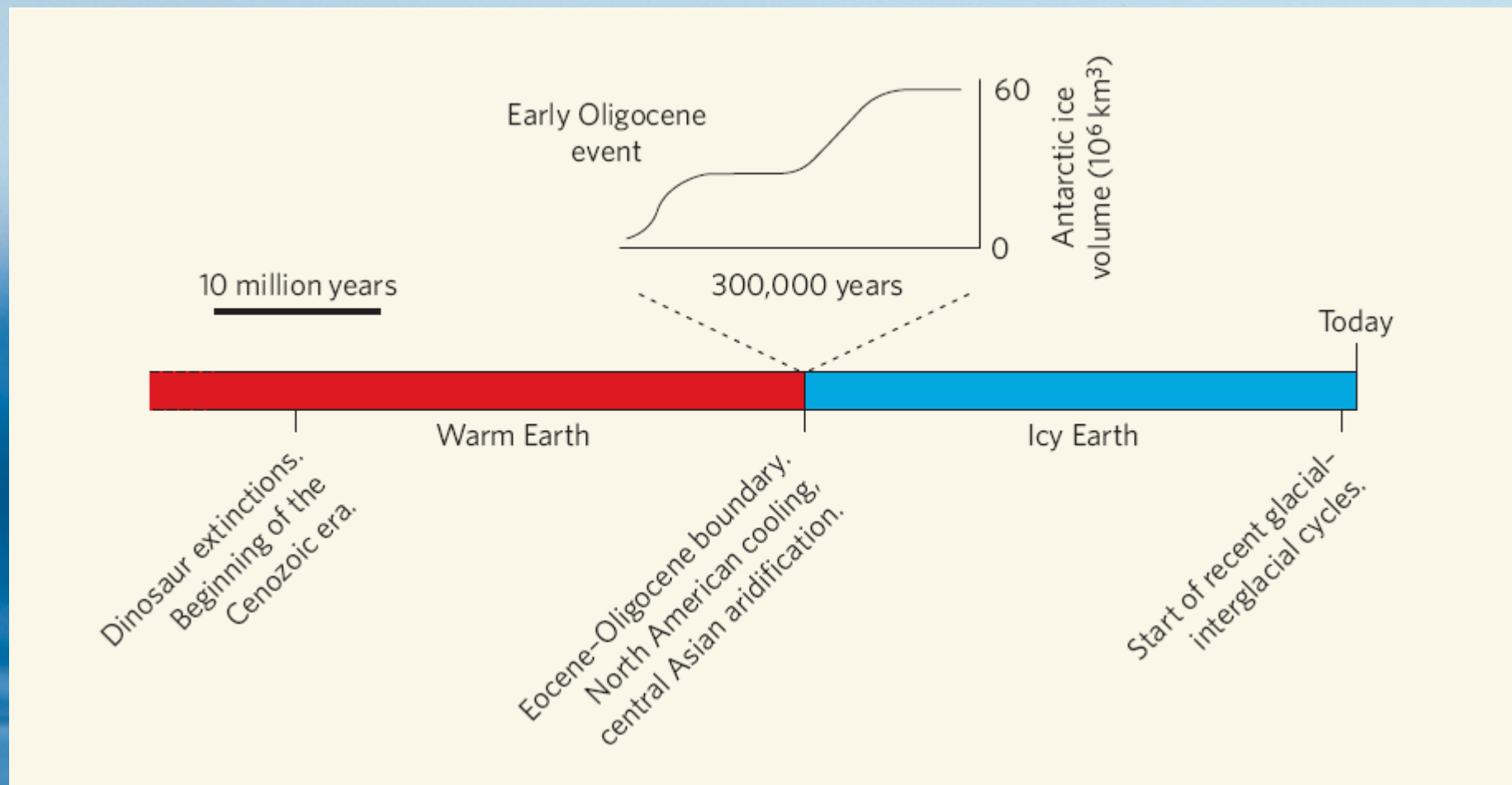
Antarktyda 34 mln lat temu: początek zlodowaceń

Izotopowy dowód na powstanie pokrywy lodowej i topografia
Antarktydy 34 Ma.

De Conto Pollard 2003 (Nature)

Dlaczego tak nagle?

Nagłe oziębienie się klimatu na całej Ziemi wskazuje na spadek koncentracji CO₂ jako przyczynę początku zlodowacenia – termiczne odizolowanie Antarktydy przez Prąd Wokółantarktyczny (alternatywna propozycja) spowodowałoby ocieplenie reszty planety.

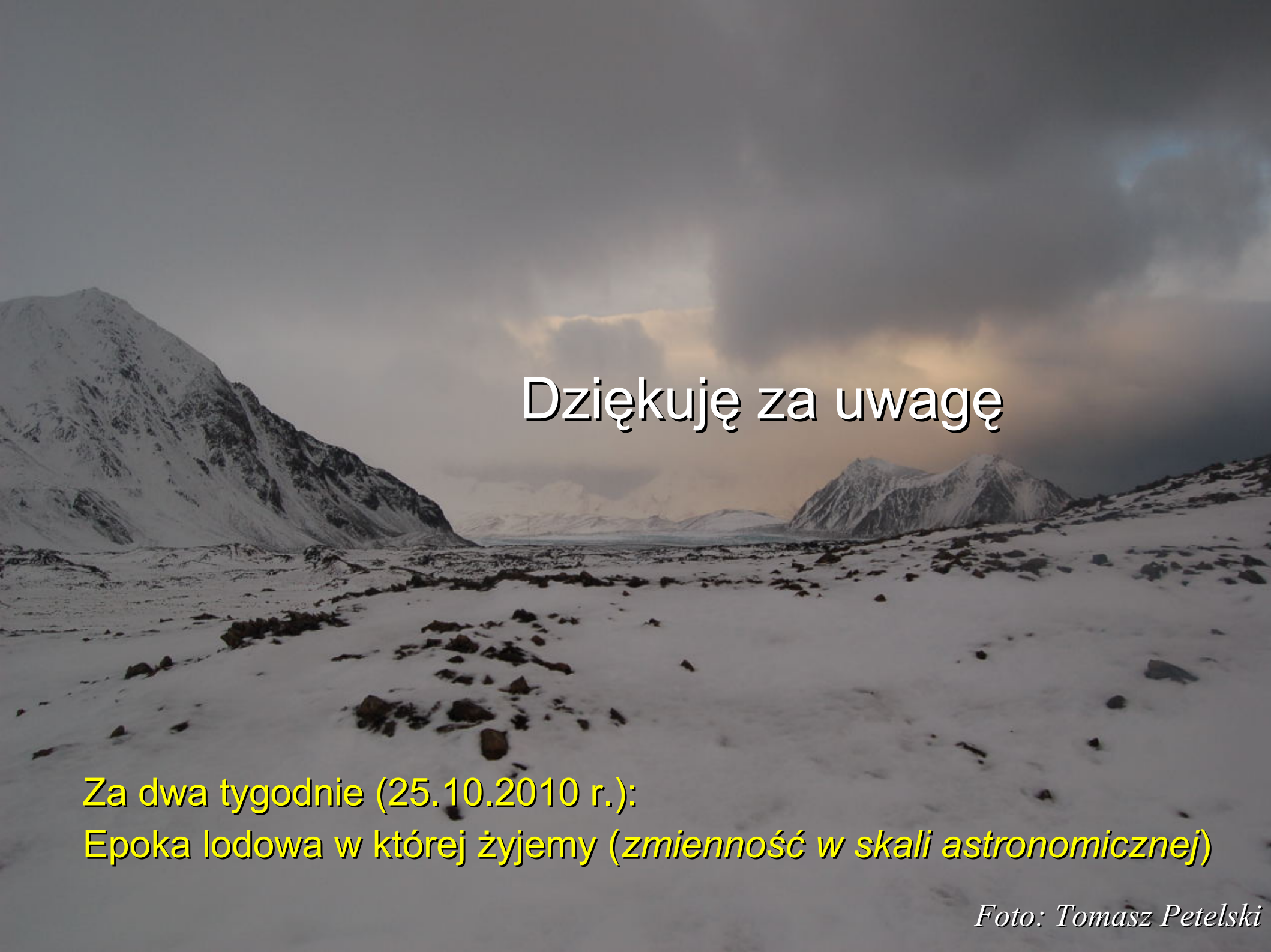
Bowen 2007 (Nature)

Podsumowanie 3/3

- W ciągu najnowszych 50 mln lat historii Ziemi jej klimat stawał się stopniowo coraz zimniejszy.
- Najbardziej prawdopodobną przyczyną jest ubywanie CO_2 w wyniku wzmożonego wietrzenia krzemianowych skał rosnących Himalajów i Tybetu.
- 34 mln lat temu rozpoczęła się współczesna epoka lodowa od zlodowacenia Wschodniej Antarktydy.
- Wydaje się, przyczyna było ubywanie CO_2 , a nie otwarcie cieśnin między Antarktydą a Australią i Ameryką Południową (Cieśnina Drake'a), jak do niedawna sądzono.

Polarny krokodyl morski
z rodzaju *Champsosaurus*
(górną kreda)

Dziękuję za uwagę

Za dwa tygodnie (25.10.2010 r.):
Epoka lodowa w której żyjemy (*zmienność w skali astronomicznej*)

Foto: Tomasz Petelski